

ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΑΝΗΣ

Η Ραψάνη είναι κτισμένη στην πλαγιά του όρους Σοποτού στον Κάτω Όλυμπο και σε υψόμετρο 550 μ., με νοτιοανατολικό προσανατολισμό και καταπληκτική θέα προς τον Θερμαϊκό Κόλπο.¹ Απέναντι ακριβώς κείται το όρος Όσσα. Διαθέτει πλούσια πανίδα και χλωρίδα και για τούτο η ευρύτερη περιοχή της εντάχθηκε στο πρό-

1. Η παλαιότερη εκφορά του τοπωνυμίου ήταν Ράψιανη. Βλ. την κτιτορική επιγραφή του ναυδρίου του Ιωάννη Προδρομού: «*Ανηγέρθη και ανηστορήθη ο θεός και πάνσεπτος ναός του τιμίου προφήτου και βαπτιστού Ιωάννου / διά συνδρομής και εξόδου κόπου τε και μόχθου των εντιμοτάτων αρχόντων Ράψιανης Μεθοδίου ιερομονάχου, Δημητρίου ιερέως, Ανδρονίκου ιερέως και Ιωάννου αδελφού αυτού εν έτει ΖΝΕ Ινδικτιώνος Ε// μηνί Σεπτεμβριώ εις τας Γ΄*». Κώστας Σπανός, «*Ιστορικά στοιχεία της Ραψάνης 18ος-19ος αιώνες*», *Σελίδες από την ιστορία της Ραψάνης, Πρακτικά Α΄ Ιστορικού Συνεδρίου Ραψάνη*, Λάρισα 1997, 23-34. Αλλά και μετά το 1791: «*Ράψιανη χώρα χριστιανική αντικρύ εις τα Αμπελάκια, εις τόπο πλαγινό, όμορφον (...)*». Βλ. Δανιήλ Φιλιππίδης-Γρηγόριος Κωνσταντάς, *Γεωγραφία Νεωτεριική περί της Ελλάδος*, επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, εκδόσεις «Ερμής», Αθήνα 1970, 124.

Εκδοχές της ετυμολογίας του τοπωνυμίου:

α. Μυθολογική προσέγγιση. Σύμφωνα με τοπική προφορική παράδοση, η Ραψάνη αποτελούνταν αρχικά από μικρούς οικισμούς, τους οποίους συνένωσε κάποια στιγμή μία όμορφη και δυνατή γυναίκα με το όνομα Αράπισσα > Αράπσσα > Ράψα και με την κατάληξη -ιανη > Ράψιανη και εν συνεχεία Ράψαν' και Ραψάνη. Η μυθολογική αυτή προσέγγιση δεν πρέπει να απορριφθεί, αφού είναι βέβαιη η ύπαρξη, εκτός της Ραψάνης, δύο ακόμη οικισμών του *Τσβορου* και του *Κεραμιδίου*. Την πληροφορία διασώζει και ο Αμβρόσιος Κασσάρας, επίσκοπος Πλαταμώνος και Λυκοστομίου, στο βιβλίο του, *Η Επισκοπή Πλαταμώνος*, εν Αθήναις 1895, 37-38.

β. Ετυμολογική προσέγγιση: 1) Το τοπωνύμιο προέρχεται από τη λέξη *ραψάνα*. Σύμφωνα με τον Κώστα Σπανό («*Ιστορικά Στοιχεία...*», *ό. π.*, σ. 23) στο Κρουνέρι της Αττικής οι κάτοικοι τα μαλακά πετρώματα τα ονομάζουν *ραψάνες*. 2) Σύμφωνα με τον Χαράλαμπο Συμεωνίδη, το τοπωνύμιο προέρχεται από την αλβανική λέξη *grapsanë*, που σημαίνει κάτοικος τόπου με πλατάνια (*grapi*: πλατάνι), ή από το *grafsanë*, που σημαίνει κάτοικοι επίπεδου μέρους (*grafsi*: επίπεδος τόπος). Πβλ. το αλβανικό οικωνύμιο *Rrapshë*. Βλ. Χαράλαμος Συμεωνίδης, *Ετυμολογικό Λεξικό Οικωνυμίων*, Λευκωσία- Θεσσαλονίκη 2010, Β, 1211.

γ. Συγκριτική προσέγγιση. Σύμφωνα με τον Ελευθ. Π. Αλεξάκη, τοπωνύμια με κατάληξη -ιανη, που συναντώνται στις επαρχίες της Κόνιτσας, Πωγωνίου και Φιλιατών, έχουν λατινογενή προ-έλευση (βλαχική), οι δε ρίζες τους, από εθνική άποψη, είναι ποικίλης προέλευσης (σλαβικής, ελληνικής, αλβανικής). Βλ. Ελευθ. Π. Αλεξάκης, «*Οικιστική και σημειολογία του χώρου στην Ήπειρο. Συγκριτική προσέγγιση. (Επαρχίες Φιλιατών, Πωγωνίου και Κόνιτσας)*», *Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο*, Κόνιτσα 1996, 161. Σημειωτέον ότι και στο θεσσαλικό χώρο έχουμε τοπωνύμια με καταλήξεις σε -ιανη, όπως: Σελίτσιανη (Ανατολή της Αγιάς), Τζερνίτζιανη (Τσαριτσάνη), Νιβόλιανη (Μεγαλόβρυσο), Ρέτσιανη (Μεταξοχώρι), Ντούριανη (τοπωνύμιο της Καλλιπεύκης). Βλ. Κώστας Σπανός, «*Ο χρόνος ίδρυσης της Ραψάνης*», *Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου Ραψάνης*, Λάρισα 2013, 5-8.

γραμμα NATURA 2000. Το εύκρατο κλίμα, η ασφαλής θέση από επιδρομές ληστών και ο πλούσιος υδροφόρος ορίζοντας² προσείλκυσαν για εγκατάσταση πληθυσμούς πριν ακόμη από την οθωμανική κατοχή.³ Ο ακριβής, όμως, χρόνος ίδρυσης του οικισμού δεν είναι δυνατό να προσδιορισθεί με ακρίβεια. Οι δύο επιγραφές ανέγερσης (1544) και ιστόρησης (1547) του ναυδρίου του Αγίου Ιωάννη μας οδηγούν σε εποχή προγενέστερη του 15ου αιώνα, αφού κάνουν λόγο για τέσσερις κοινοτικούς άρχοντες, γεγονός το οποίο προϋποθέτει οργανωμένη κοινωνική ζωή.⁴ Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται από την απογραφή των Οθωμανών του 1485,⁵ σύμφωνα με την οποία η Ραψάνη ανήκε στο ζιαμέτι του Πλαταμώνα⁶ και είχε την περίοδο αυτή 43 νοικοκυριά, από τα οποία 10 ήταν χηρών γυναικών, και 7 άγαμους, δηλαδή περισσότερους από 200 κατοίκους. Το γεγονός ότι η Ραψάνη δεν αναφέρεται στην πρώτη απογραφή του σανταζακίου των Τρικάλων του 1454 δεν υποδηλοί οπωσδήποτε την ανυπαρξία της. Εξάλλου ο ολλανδός οθωμανολόγος Machiel Kiel σε χάρτες που δημοσίευσε το 1996 αναφέρει τη Ραψάνη με πληθυσμό 25-50 οικογενειών το έτος 1425.⁷ Την ίδια, περίπου, περίοδο έχουμε εγκαταστάσεις πληθυσμών στον Ίσβορο,⁸ βορειοανατολικά, και στο Κεραμίδι,⁹ στον απέναντι λόφο ανατολικά του κάτω Αι-Λια.

Τα υπάρχοντα τοπωνύμια στις δύο αυτές περιοχές (αλώνια, βρύσες, μύλοι κ.ά.) επιβεβαιώνουν την άποψη για την ύπαρξη οικισμών, που συγκροτήθηκαν κατά πάσα πιθανότητα πριν από την οθωμανική κατάκτηση. Το γεγονός ότι σήμερα δεν σώζονται

2. Από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε καταγράψαμε περισσότερες από 50 βρύσες με πηγαίο νερό. Άλλωστε η ύπαρξη και η καταγραφή 9 νερόμυλων στην παρούσα μελέτη επιβεβαιώνει την άποψή μας.

3. Κώστας Σπανός, «Ο χρόνος ίδρυσης...», *ό. π.*, σ. 5-8.

4. Κώστας Σπανός, «Ιστορικά στοιχεία...», *ό. π.*, 23-24.

5. Γιώργος Σαλακίδης-Ιωάννης Θεοχαρίδης, *Η Κεντρική Ελλάδα τον 15ο αιώνα. Το ανέκδοτο οθωμανικό κατάστιχο του 1485*, εκδ. οίκος Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2014, 83.

6. Τα ζιαμέτια ήταν μεγάλες ιδιοκτησίες που απέδιδαν ετήσιο εισόδημα έως 99.999 ακοτσέδες (άσπρα) και παραχωρούνταν στους ζαΐμηδες. Βλ. Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1961, Α, 102.

7. Machiel Kiel, «Das türkische Thessalien: Etabliertes Gescichtsbild versus Osmanische Quellen», *Die Kultur Griechenland in Mttelalter und Neuzeit*, Göttingen 1996.

8. Τα τοπωνύμιο Ίσβορος αναφέρεται για πρώτη φορά στον «Βίο του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω», ο οποίος έζησε στα χρόνια 1530-1550 στον Όλυμπο και σε μοναστήρι που ο ίδιος ίδρυσε. Η Ραψάνη αναφέρεται ως Ράψενα: «Άλλη τις γυνή, Σκεύως ονόματι, όπου ήτον εις το χωρίον Ραψάνη (Ράψενα), ήτον συγκύπτουσα και έσκυπτε τόσον η κεφαλή της (...)» και «Εις άλλον χωρίον Ίσβορον (Εισβόρον) καλούμενον, ήτον τις άνθρωπος έχων θυγατέρα οχλουμένην υπό του πονηρού δαίμονος, και εγροίκα τους πόνους εις την καρδίαν ο πατήρ υπέρ την κόρην δρμιύτερα». Βλ. Βίκτωρ Ματθαίος, *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Άγιος Διονύσιος εν Ολύμπω*, Αθήναι 1970, Α, 607. Στο *Κατάστιχο του αγίου Αθανασίου* αναφέρεται ότι στον Ίσβορο λειτουργούσε το 1802 ένα κεραμαριό (κεραμοποιείο). Βλ. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο του Αγίου Αθανασίου της Ραψάνης (1778-1889)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 3 (1982) 136.

9. Αμβρόσιος Κασσάρας, *ό. π.*, 37-38.

κάποια ίχνη εγκατάστασης δείχνει ότι επρόκειτο μάλλον για πληθυσμούς γεωργοκτηνο-τρόφων, που ζούσαν σε πρόχειρα καταλύματα (καλύβες),¹⁰ και οι οποίοι αργότερα μετακινήθηκαν προς τη Ραψάνη ενισχύοντας πληθυσμιακά τον οικισμό. Η μετακίνηση αυτή ολοκληρώθηκε μετά την κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς στο τέλος του 14ου αιώνα. Άλλωστε, από παλαιολόγια και μεταβυζαντινά όστρακα, τα οποία βρέθηκαν σε εκσκαφή του αύλειου χώρου της Μονής των Αγίων Θεοδώρων, που κείται πολύ κοντά στην περιοχή Κεραμίδι (βλ. λήμμα *Άγιοι Θεόδωροι*), επιβεβαιώνονται τα ανωτέρω. Ενδιαφέρουσα ακόμη είναι η άποψη του Κώστα Σπανού, ο οποίος υποστηρίζει ότι η παλιά ονομασία Ράψιανη παραπέμπει σε οικισμούς του 7ου αιώνα και εξής, αν βασιστούμε στην κατάληξη -ιανη.¹¹

Το χωριό παρουσίασε μεγάλη οικονομική και πνευματική ανάπτυξη τους 18ο και 19ο αιώνες και ανέδειξε σημαντικές προσωπικότητες. Η οικονομική της ανάπτυξη στηρίχθηκε στη σηροτροφία,¹² στην αμπελοκαλλιέργεια, αλλά και στη βαφή και στο εμπόριο των κόκκινων νημάτων και των άλλων υφαντουργικών προϊόντων.¹³ Στο χώρο του πνεύματος ο Δημήτριος Π. Γοβδελάς (1780-1831), με ανώτερες σπουδές, διέτελεσε διευθυντής της Ακαδημίας του Ιασίου, ενώ ο αδελφός του Μιχαήλ Γοβδελάς ήταν σπουδαίος ιατροφιλόσοφος. Και οι δύο ήταν ανεψιοί του επισκόπου Πλαταμώνος και Λυκοστομίου Διονυσίου. Ο τελευταίος ίδρυσε τη Σχολή της Ραψάνης,¹⁴ βοήθησε στην ανέγερση της Μονής των Αγίων Θεοδώρων (1778) και οργάνωσε τη συντροφία ραψανιωτών εμπόρων, αντίστοιχη εκείνης των Αμπελακίων.¹⁵ Την περίοδο αυτή η Ραψάνη υπήρξε έδρα του αρματολικίου του Κάτω Ολύμπου με πρωταγωνιστές την περίφημη κλεφταρματολική οικογένεια των Τζαχειλαίων.¹⁶ Το 1878 πήρε μέρος

10. Δεν αποκλείεται, όμως, οι εγκαταστάσεις αυτές να είχαν πιο μόνιμο χαρακτήρα, καθόσον σε κτήμα της οικογένειας του Βασιλείου Αν. Σδούγκα, στα Προσήλια, βρέθηκαν πλάκες από πηλό, δείγμα μόνιμης κατασκευής των καταλυμάτων.

11. Κώστας Σπανός, «Ο χρόνος ίδρυσης...», *ό. π.*, σ. 6.

12. Δημήτριος Ταμπακίδης, «Η σηροτροφία στη Ραψάνη», *Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου Ραψάνης, Ραψάνη 3-4 Ιουλίου 2010*, Λάρισα 2013, 49-54.

13. Νικόλαος Γεωργιάδης, *Θεσσαλία*, έκδ. έλλα, Λάρισα 1995, 169· Αδάμ Κ. Ανακατωμένος, *Τα νέα όρια της Ελλάδος ήτοι τοπογραφικά και εθνολογικά σημειώσεις περί της Θεσσαλίας*, εισαγωγή-σχόλια-σημειώσεις Κώστας Σπανός, Λάρισα 2004, 24-26· πρβ. Διονύσιος Βαλαής, «Οι δάσκαλοι των σχολείων της Ραψάνης», *Επιστημονική Επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ*, 9 (Θεσ-σαλονίκη 1999) 20.

14. Βασίλης Παρίσης, «Η Σχολή της Ραψάνης 1750-1783», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 5 (1983) 81-85· Διονύσιος Βαλαής, «Οι δάσκαλοι...», *ό. π.*, σ. 20-41.

15. Θανάσης Δουμακής, «Η συντροφία των ραψανιωτών εμπόρων στα τέλη του 18ου-αρχές του 19ου αιώνα», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 57 (2010) 189-192. Για τον επίσκοπο Διονύσιο, που ήταν Ραψανιώτης, βλ. Διονύσιος Βαλαής, «Ο επίσκοπος Πλαταμώνος και Λυκοστομίου Διονύσιος», *Ιστορικά της Ραψάνης, Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου*, Λάρισα 2013, 35-48· Απόστολος Αθ. Γκλαβίνας, «Ο επίσκοπος Πλαταμώνος Διονύσιος Μιχαήλ», *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 64 (1981) 159-177.

16. Θανάσης Δουμακής, «Το αρματολίκι του Κάτω Ολύμπου και οι Τζαχειλαίοι της Ραψάνης», *Σελίδες από την ιστορία της Ραψάνης, Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου*, Λάρισα 1996, 35-45.

Εικ. 1. Χάρτης με την περιοχή της Ραψάνης.

στην επανάσταση του Ολύμπου πληρώνοντας ακριβά το τίμημα της συμμετοχής με την πυρπόλησή της τον Μάρτιο του ίδιου έτους.¹⁷ Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 συμπεριλήφθηκε στο ελληνικό κράτος και έγινε η έδρα του Δήμου Ολύμπου. Σήμερα η Ραψάνη, με αισθητά μειωμένο πληθυσμό, στηρίζει την οικονομία της στην αμπελοκαλλιέργεια, στην τουριστική κίνηση και στη λιγοστή κτηνο-τροφία.

Προκειμένου να προχωρήσω στην παρούσα μελέτη απευθύνθηκα στους συγχωριανούς μου και, κυρίως, στους κτηνοτρόφους Αργύρη Απ. Σδούγκα και Λευτέρη Δ. Δούρο, καθώς και στους Ηλία Παπακώστα και Θωμά Κουκουμπλιάκο τους οποίους και ευχαριστώ για τη βοήθεια που μου προσέφεραν. Πέραν αυτών στηρίχθηκα στο *Κατάστιχο του αγίου Αθανασίου* (1778-1889) καθώς και στην *Ιστορία της Ραψάνης* (1998) του Γεωργίου Χρ. Παρίση. Πολύ χρήσιμοι ακόμη στάθηκαν οι στρατιωτικοί χάρτες τους οποίους μου διέθεσε ο αντιστράτηγος εν αποστρατεία Ευθύμιος Δημ. Κατσούρας, τον οποίο επίσης ευχαριστώ. Ωστόσο διαπιστώνουμε ότι μερικά τοπωνύμια, τα οποία εντοπίσαμε στα ανωτέρω κείμενα, παραμένουν σήμερα άγνωστα. Και είναι αυτό πολύ φυσικό, αφού ο πληθυσμός της Ραψάνης μειώθηκε μεταπολεμικά και άλλαξε η απασχόληση των κατοίκων. Ακόμη, από την εν γένει γλωσσική μελέτη των τοπωνυμίων, διαπιστώνουμε ότι η πλειονότητα αυτών έχει ελληνική προέλευση, 15 τουρκική, 5 σλαβική, 5 αλβανική και 4 βλαχική.

Η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει, φυσικά, τα τοπωνύμια της Ραψάνης, αλλά και άλλα τα οποία ενδεχομένως ανήκουν σε όμορες κοινότητες. Αυτά, όμως, καταγράφονται, επειδή συνδέονται με τις εν γένει επαγγελματικές δραστηριότητες των Ραψανιωτών στις όμορες περιοχές. Τέλος η καταγραφή των τοπωνυμίων μπορεί να αποτελέσει, κατά τη γνώμη μου, τη βάση για μία τεκμηριωμένη καταγραφή της ιστορίας της Ραψάνης και την απαρχή μιας αναθεωρημένης αντίληψης της πορείας της ανά τους αιώνες.

ΤΑ ΑΛΩΝΙΑ

Η καλλιέργεια των δημητριακών, του σιταριού, του κριθαριού και της σίκαλης στη Ραψάνη απαιτούσε την ύπαρξη αλωνιών πέτρινων ή χωμάτων. Τα περισσότερα από αυτά ήταν ιδιωτικά, τα οποία και αναγνωρίζει κανείς εύκολα από την ονομασία τους, π.χ. στ' Κανάκ' τ' Αλών'. Σήμερα σε καλή κατάσταση σώζεται μόνο το πέτρινο αλώνι στο Ανήλιο, που ήταν κοινοτικό.

Τ' Αλών' τσ' Αγια-Τριάδας. Παλιό πέτρινο αλώνι. Σήμερα διαμορφώθηκε σε χώρο εκδηλώσεων.

Τ' Αλών' τ' Αϊ-Λια. Στον επάνω Αϊ-Λια, χωμάτινο.

Τ' Ανήλιου τ' Αλών'. Στη θέση Αλαταριά, πέτρινο σε καλή κατάσταση.

Του Μ. Βαλάση, ιδιωτικό αλώνι πάνω από τη θέση Στιούπ'.

Τ' Γαζέτα τ' Αλών', κυριωνύμιο, στο δρόμο για το Σελίο.

Τ' Γκρίμπα τ' Αλών', κυριωνύμιο. Πέτρινο αλώνι, κατηφορίζοντας προς τη θέση

17. Θανάσης Δουμακής, «Νεότερα στοιχεία για την επανάσταση του Ολύμπου το 1878 από τον Απόστολο Ν. Μπέτσιο», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 62 (2012) 137-144.

Ντου-ρούτη.

Τ' Ζώκα τ' Αλών'. Κυριωνύμιο στο ύψωμα Γκόλιανη.

Τ' Αλών' στον Ίσβορο. Στον Ίσβορο, εκτός από το κοινοτικό αλώνι, υπήρχαν και άλλα ιδιωτικά, όπως τ' Γκέλα τ' Αλών', χωμάτινο.

Τ' Κανάκ' τ' Αλών'. Κυριωνύμιο δυτικά της θέσης Σιποτός.

Αλών' Κοκκινόνη, στη θέση Κοκκινόνη, στα κτήματα Γαγάρα στα Προσήλια, πέτρινο.

Τ' Κοντογιάνν' τ' Αλών'. Κυριωνύμιο στα Προσήλια. κάτω από τον Αϊ-Λια.

Το Λιαπάτικο (Αλώνι του Λιάπη), κυριωνύμιο. Στην περιοχή Τουρτούρα.

Στ' Μπαλάσ' τ' Αλών', κυριωνύμιο. Πέτρινο αλώνι κάτω από το Πέταλο.

Στ' Ρόγκα τ' Αλών', κυριωνύμιο. Βόρεια από τ' Γκρίμπα τ' Αλών'. Ακριβώς πάνω από το Αλώνι του Ρόγκα βρισκόταν ο παλαιός ελληνικός συνοριακός σταθμός.

Το Σμάτικο, κυριωνύμιο. Ιδιωτικό Αλώνι (της οικογένειας Σκέτου) στ' Αφέντα.

Στ' Τσολάκ' τ' Αλών'. Ιδιωτικό Αλώνι (της οικογένειας Σμογιάννη) στη θέση Τσολάκη.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η σημερινή Δημοτική Βιβλιοθήκη λειτουργεί στον επάνω όροφο του Κοινοτικού Καταστήματος. Ιδρύθηκε με προεδρικό διάταγμα το έτος 1970 με την επωνυμία Κοινοτική Βιβλιοθήκη Ραψάνης. Το 1973 ενισχύθηκε με τη συλλογή του Ι. Τ. Χρυσόχου με 600 τόμους βιβλίων. Σήμερα λειτουργεί ως δανειστική, περιλαμβάνει δε πάνω από 18.000 τόμους. Περιλαμβάνει ακόμη παλαιές εκδόσεις εκκλησιαστικών, κυρίως, βιβλίων, και τα χειρόγραφα: το *Κατάστιχο* του Αγίου Αθανασίου, το *Ημερολόγιο* του ραψανιώτη ελλη-νοδιδασκάλου Ιωάννη Αθ. Δουμακή, το *προσωπικό ημερολόγιο και σημειώσεις* του πρώην προέδρου της Κοινότητας Ραψάνης Ιωάννη Χρυσικού, το *ημερολόγιο* του παλαιού παντο-πωλείου Καραβασίλη και το αρχείο του πρώην προέδρου της Κοινότητας Ραψάνης Χρήστου Ιω. Βλαχοστέργιου (1903-1993).

ΟΙ ΒΡΥΣΕΣ- ΠΗΓΕΣ ΝΕΡΟΥ-ΠΟΤΙΣΤΡΕΣ

Η Ραψάνη μέχρι το 1963 υδρεύονταν από βρύσες με πηγαίο νερό. Επί προεδρίας Χρή-στου Βλαχοστέργιου (1903-1993) κατασκευάστηκε ολοκληρωμένο υδρευτικό δίκτυο από την πηγή στον Ίσβορο, οπότε οι περισσότερες από τις υπάρχουσες βρύσες συνδέθηκαν με το νέο δίκτυο. Σε αρκετές από αυτές και σε επιλεγμένες θέσεις, κυρίως εκτός του οικισμού, κατασκευάστηκαν μικρές ή μεγάλες ποτίστρες για τα αιγοπρόβατα, αλλά και τα υποζύγια. Οι κάτοικοι τις ονομάζουν κοπάνες. Από τις πηγές νερού καταγράψαμε εκείνες που σχετίζονται με κάποιο χαρακτηριστικό τοπωνύμιο.

Βαρκά Αναβρυνό. ¹⁸Πηγή νερού στη θέση Βαρκά.

Βρύση Αγίου Αθανασίου. Στην είσοδο του Αγίου Αθανασίου. ¹⁹

Βρύση Αγίας Τριάδας. Στην είσοδο του οικισμού, πάνω από το ξωκλήσι της Αγίας

18. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 151

19. Κατασκευάστηκε από τον Αθανάσιο Μπάμπαλο το έτος 1996.

Τριάδας.²⁰

Βρύση Αγίας Παρασκευής. Στην Αγία Παρασκευή στο Ανήλιο.

Βρύση Αγίων Θεοδώρων. Στο ομώνυμο μοναστήρι με σύνδεση από το κοινοτικό δίκτυο ύδρευσης. Παλαιότερα και έως τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες σώζονταν στην περιοχή δύο ακόμη βρύσες: μία στην είσοδο της μονής με πηγαίο νερό και μία ακόμη στο δρόμο για το Πετρένιο, ανατολικά.

Βρύση Αϊ-Γιάννη, στο προαύλιο του ναού. Δωρεά του Δημητρίου Δουμακή από την Αμερική το έτος 1963.

Βρύση Αλεπού, ζωνώνιο. Ανατολικά της Γκόλιανης.

Βρύση Ασπρόχωμα, με πηγαίο νερό, δυτικά της Τρανής Ράχης. Στην ίδια περιοχή, στο Κρουνέρι, υπήρχαν δύο ακόμη βρύσες: η Επάνω και η Κάτω.

Βρύση Βαρσάμη, κυριωνύμιο, με πηγαίο νερό στη θέση Βαρσάμη, βορειοδυτικά του Αγίου Κωνσταντίνου. Ο γερο-Βαρσάμης χρημάτισε επίτροπος στην ενορία του Αγίου Αθανασίου από το 1808 έως το 1816.²¹

Βρύση Βλακάνι.²² Κοντά στη θέση Βαρσάμη προς το ρέμα.

Βρύση Βλαχοστέργιου. Στον κεντρικό δρόμο προς την πλατεία, δωρεά του Αθανασίου Ιω. Βλαχοστέργιου από την Αμερική, το έτος 1952.

Βρύση Βρυσλιού. Κοντά στο σπήλαιο Βρυσλιού.

Βρυσούλι. Βρύση με πηγαίο νερό, κάτω από τον Άγιο Κωνσταντίνο.

Βρύση Γαστέρνα, με πηγαίο νερό. Στην οικία Γιάννη Χολέβα, στη θέση *Γαστέρνα*. Λίγα μέτρα ανατολικά και επί της αμαξιτού οδού κατασκευάστηκε πρόσφατα νέα βρύση με νερό από το κοινοτικό δίκτυο με χορηγία του Δ. Β. Ζαφειρίδη.

Βρύση στο Ίσιωμα. Στη δυτική πλευρά της θέσης Ίσιωμα, με πηγαίο νερό και με θερα-πευτικές ιδιότητες. Σήμερα δεν υφίσταται.

Βρύση Ιτιάς, φυτωνύμιο. Στην πλατεία της *Ιτιάς*, εντός του οικισμού, με χρονολογία 1900.

Βρύση Καλάμι, φυτωνύμιο. Στη θέση Καλάμι, εντός του οικισμού.

Βρύση Κάναλου < ελνστ. κανάλιον < λατ. canalis (υδροσωλήνας). Βρύση κάτω από τη θέση Σβαρνάτικο στην περιοχή Αφέντ' Ράχ'.

Βρύση Κουρτάρα, τ', κυριωνύμιο. Βρύση στην επάνω συνοικία.²³

Βρύση Κυργιαννή, κάτω από την κεντρική πλατεία.²⁴

Βρύση Μπαλογιάννη, κυριωνύμιο.²⁵ Εντός του οικισμού, πάνω από την κεντρική πλατεία.

20. Κατασκευάστηκε το 1917 με δαπάνη του Θ. Γούρα.

21. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 72.

22. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο ...», *ό. π.*, 2 (1981) 93.

23. Ανακαινίστηκε με δαπάνη της οικογένειας Λίτσας Κουρτάρα το έτος 2001.

24. Δωρεά Νίκου Κυργιαννή το έτος 1997.

25. Η βρύση, σύμφωνα με εντοιχισμένη πλάκα είναι έργο του Συλλόγου Ραψάνης του έτους 1902. Ανακαινίστηκε με πρωτοβουλία του Μορφωτικού Συλλόγου και χορηγία του Ευάγγελου Τσια-μπαλή το έτος 1997. Ο Μπαλογιάννης ήταν παλιός κοινοτάρχης. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 109.

Βρύση Μπηγμένη. Στη Μπηγμένη Ράχη.²⁶

Βρύση Ντουρούτη στο δρόμο προς την Καλλιπεύκη, δυτικά της Τρανής Ράχης.

Βρύση πλατείας. Σύμφωνα με την υπάρχουσα εντοιχισμένη πλάκα, η βρύση κατασκευάστηκε αρχικά το έτος 1912 επί δημαρχίας Αργυρίου Ζήλου (1854-1918).²⁷ Ανακαινίστηκε το έτος 1962, επί προεδρίας Χρήστου Ιω. Βλαχοστέργιου (1903-1993), οπότε και συνδέθηκε με το νέο δίκτυο ύδρευσης.

Βρύση στο Σ. Σταθμό Ραψάνης, στη διασταύρωση της εθνικής οδού με τον κοινοτικό δρόμο για τη Ραψάνη.²⁸

Βρύση στ' Ζτούτσα, κάτω από το Ασπρόχωμα.

Βρύση στη Σμίξ', με ποτίστρα για τα ζώα κοντά στο κτήμα του Φράντζιου.

Βρύση Σκληκιάρου < σκουλήκι. Εντός του οικισμού στο δρόμο προς την Πλαινή, με νερό κακής ποιότητας.²⁹

Βρύση τ'ς Αγια-Σωτήρους. Στη Μονή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.

Βρύση Χασάν μπέη, τούρκικο κυριωνύμιο, στα Τσαίρια.

Βρύση Χατζή. Επί της αμαξιτής οδού στη θέση Καλύβια.³⁰

Βρυσίτσα. Πηγή νερού κάτω από την Αγία Μαρίνα.

Γκαβουλιάτς, στ' < γκαβουλιάτης (τυφλός). Βρύση με πηγαίο νερό, ανάμεσα στον Ίσβορο και στη Γκόλιανη.

Δυο Βρύσες. Εντός του οικισμού, στην κάτω συνοικία, δυτικά του ιερού ναού της Κοίμησης Θεοτόκου.³¹

Η Πάν' η Βρύσ'. Βρύση στο Ανήλιο, στη βορειοανατολική έξοδο του οικισμού.³²

Κιούγκι, στο < τουρκ. künk (υδραγωγείο). Βρύση με καλής ποιότητας πηγαίο νερό στη νοτιοανατολική είσοδο του οικισμού.³³

Κραμίδα. Βρύση στα Προσήλια κάτω από τον Αϊ-Λια. Χώρος εγκατάστασης γεωργική-νοτρώφων.

Λαία, στ' > λάιους (μαύρος). Βρύση κοντά στο ξωκλήσι των Αγίων Αναργύρων.

Μετόχι Βρύσ', με πηγαίο νερό, στη θέση Μετόχι με θέα τα Τέμπη.

26. Η ονομασία προήλθε από πέτρα μπηγμένη στο έδαφος, που χρησίμευε παλαιότερα ως ορόσημο. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 42.

27. Για τον δήμαρχο Αργύριο Α. Ζήλο, βλ. Νίκος Ζδάνης, «Πληροφορίες για τη Ραψάνη στο τέλος του 19ου αιώνα (1881-1899)», *Ιστορικά της Ραψάνης, Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου*, Λάρισα 2013, 14.

28. Δωρεά του Νικολάου Ζαμπρακούκου το έτος 1976.

29. Ανακαινίστηκε από τον Βενέδικτο Πινακά το 1999.

30. Δωρεά του πρώην κοινοτάρχη Ιωάννη Κ. Χατζή το έτος 1980.

31. Ανακαινίστηκε με πρωτοβουλία του Μορφωτικού Συλλόγου και με δαπάνη της οικογένειας Σωτήρη Γεροβασίλη το έτος 1997.

32. Ανακαινίστηκε το έτος 1999 με πρωτοβουλία του Μορφωτικού Συλλόγου και με δαπάνη της οικογένειας Γεωργίου Καλαμπαλίη.

33. Σύμφωνα με τον Γ.Χ. Παρίση, ο Βελής πασάς του Τυρνάβου, γιος του Αλή πασά των Ιωαννίνων, επισκεπτόταν τους θερινούς μήνες τη Ραψάνη και προτιμούσε το νερό της βρύσης Κιούγκι.

Μπαίρ' Βρύσ'. Βρύση στη θέση Μπαίρι, στο νοτιοδυτικό τμήμα του οικισμού.³⁴

Νταμπαρέλα, η. Βρύση στο νοτιοανατολικό άκρο του οικισμού.

Ντόβα, του, κυριωνύμιο. Βρύση κοντά στο γεφύρι του Ντόβα, στο Λάκκο Φασούλα προς τους Αγίους Θεοδώρους.

Παλιά, η. Ανατολικά του ναού της Κοίμησης Θεοτόκου. Θεωρείται από τις παλαιότερες βρύσες της Ραψάνης. Σήμερα είναι καλυμμένη με μπετόν μαζί με το γραφικό γεφυράκι για την κατασκευή του δρόμου.³⁵

Παναγιάς. Βρύση στον ναό της Κοίμησης Θεοτόκου.

Πατζιούρ'.³⁶ Βρύση ανάμεσα σε Κρασιά και Πυργετό.

Πλαινή. Βρύση στη δυτική έξοδο του οικισμού.³⁷

Πουρί. Βρύση μετά το μύλο του Μαρόντα.

Σιποτό ή Σοποτό. Βρύση στη θέση Σιποτό.

Στην Ακάτ' τη Βρύσ'. Κάτω βρύση στο *Ανήλιο*, με πηγαίο νερό, στη θέση Αλαταριά.³⁸

Στ' Μπάρα < σλαβ. bara (βαλτότοπος). Βρύση στην είσοδο οικισμού από τα νοτιοανατολικά. Έργο της Κοινότητας Ραψάνης το 1910.³⁹

Στ' Μπλάτο' < Βλάστη, οικωνύμιο. Βρύση στα Προσήλια.

Στ' Χαλκιά τη Βρύση, κυριωνύμιο. Βόρεια της Ραψάνης στο μονοπάτι που οδηγεί προς την Καλλιπεύκη.

Τζινάρα πηγή, κυριωνύμιο. Πηγή νερού βόρεια της Σμιζης. Στην ίδια περιοχή υπάρχει η κοπάνα Τσιβόκα.

Τρεις βρύσες. Στο *Πελεκούδι* προς την Κρασιά.

Τς Μαριγώς, κυριωνύμιο.⁴⁰ Βρύση κοντά στο γεφύρι της *Μαριγώς*, στον Λάκκο Φασούλα. Σήμερα δεν υπάρχει.

Τσιούσιου, η. Βρύση εντός του οικισμού κάτω από την κεντρική πλατεία. Η ονομασία προήλθε από το λιγοστό νερό που έτρεχε.

Χρούσου, η < Χρύσου < Χρύσω < Χρυσή. Κυριωνύμιο, μιας βρύσης στη νοτιοδυτική έξοδο του οικισμού.⁴¹

Χρυσοχόου. Κυριωνύμιο μιας βρύσης εντός του οικισμού στο δρόμο προς την πλατεία της *Ιτιάς*.⁴²

34. Η βρύση ανακαινίστηκε με δαπάνη του Μορφωτικού Συλλόγου το 1999.

35. Αναφέρεται, ατεκμηρίωτα, ότι το γεφυράκι από πέτρα ήταν του 1071. Βλ. περιοδικό ΡΑΨΑΝΗ, 3 (Οκτώβριος 1983) 14.

36. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο.....», 3 (1982) 151.

37. Ανακαινίστηκε με δαπάνη του Μ. Ταμπακίδη.

38. Ανακαινίστηκε με πρωτοβουλία του Μορφωτικού Συλλόγου και με δαπάνη του δασκάλου Νίκου Ζαφειρίδη το έτος 1999.

39. Η βρύση ανακαινίστηκε πρόσφατα με δαπάνη του Θανάση Δουμακή.

40. Η Μαριγώ φέρεται και ως ιδιοκτήτρια ενός νερόμυλου που βρισκόταν κοντά στο γεφύρι.

41. Ανακαινίστηκε από την οικογένεια του Γρηγόρη και της Κικής Βουλαλά στη μνήμη του Τηλέμαχου και της Ελένης Σκέτου.

42. Η Βρύση ανακατασκευάστηκε το 1996 από τον Μορφωτικό Σύλλογο Ραψάνης.

Χωματιά Βρούσ'. Ανατολικά της Μπηγμένης Ράχης.

ΤΑ ΗΡΩΑ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ

α) Ηρώο πεσόντων στην κεντρική πλατεία με ανάγλυφη παράσταση. Έργο της Κοινοότητας Ραψάνης.

β) Ηρώο πεσόντων κατά την εθνική αντίσταση 1941-1944 στην πλατεία Ιτιάς. Έργο του Πανελληνίου Κοινωνικοεκπολιτιστικού Συλλόγου Ραψανιωτών το 1981.

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΟΙΧΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ (ΚΑΠΗ).

Από την ίδρυσή του (1986) και έως σήμερα το ΚΑΠΗ της Ραψάνης λειτουργεί στο οίκημα του Αστερίου Μαργκά. Επίκειται, όμως, η μεταστέγασή του στο οίκημα του Αφεντούλη,⁴³ στην κεντρική πλατεία, όπου ήταν εγκατεστημένο το Ειρηνοδικείο Ολύμπου μέχρι την κατάργησή του, το έτος 2013.

ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Το σημερινό Κοινοτικό Κατάστημα κτίστηκε το έτος 1963, επί προεδρίας Βασιλείου Γεροβασίλη (1920-1970), στη θέση παλαιότερου πετρόκτιστου οικήματος,⁴⁴ το οποίο καταστράφηκε στην περίοδο του Εμφυλίου. Σήμερα, εκτός της Βιβλιοθήκης, στεγάζεται σ' αυτό και το Αστυνομικό Τμήμα Ραψάνης.

ΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Καθώς η Ραψάνη αποτελούσε το διοικητικό κέντρο του Κάτω Ολύμπου (έδρα αρματολικίου κατά τους 18ο και 19ο αιώνες και έδρα του Δήμου Ολύμπου μετά την απελευθέρωσή της το 1881) ανέπτυξε ένα μεγάλο δίκτυο μονοπατιών, τα μεγαλύτερα τμήματα των οποίων ήταν λιθόστρωτα. Αυτά ήταν:

Το εθνικό μονοπάτι Ο2 το οποίο είναι σηματοδοτημένο και ακολουθεί την εξής διαδρομή: Αρχίζει από το Πήλιο, μέσω της Όσσας καταλήγει στην κοιλάδα των Τεμπών και εν συνεχεία εισέρχεται από την Ιτέα στην περιφέρεια της Ραψάνης, ανηφορίζει την πλαγιά ως τα *Προσήλια*, παρακάμπτει τον κάτω Αϊ-Λια αφήνοντας δεξιά το δάσος των Αγίων Θεοδώρων και από το γεφύρι της Μαριγώς περνά βόρεια στην απέναντι πλαγιά και μετά από μισή ώρα διαδρομή φτάνει στη Ραψάνη. Συνεχίζοντας βόρεια, παρακάμπτει από τα ανατολικά τον επάνω Αϊ-Λια και, αφήνοντας το Σιποτό δεξιά, κατηφορίζει εν συνεχεία στα ραψανιώτικα Τσαϊρία και μέσω της Καλλιπεύκης

43. Το οίκημα Αφεντούλη στην κεντρική πλατεία αποτελεί δωρεά της Γεωργίας Αφεντούλη το έτος 1994 στη μνήμη του αδελφού της Ιωάννη Αφεντούλη.

44. Το Κοινοτικό Γραφείο, όπως λεγόταν, καθώς και το ρολόι του χωριού κτίστηκαν το έτος 1936, με χρήματα του Ραψανιώτη Θεόδωρου Γούρα. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 156.

45. Ονομάστηκε Αντάρτικο, επειδή κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής οι αντάρτικες ομάδες μέσα από τα δύσβατα μονοπάτια της περιοχής κατέβαιναν στη σιδηροδρομική γραμμή για τις ανατινάξεις των γερμανικών αμαξοστοιχιών.

και της Καρυάς καταλήγει στις ψηλές κορυφές του Ολύμπου.

Παλαιό είναι και το μονοπάτι που συνδέει τη Ραψάνη με τους Γόννους μέσω του γεφυριού Μαρόντα και εν συνεχεία της θέσης Σελιό. Το μονοπάτι αυτό ακολουθούσαν παλαιότερα οι μεταφορείς προϊόντων, οι κिरατζήδες, οι οποίοι συνέχιζαν μέσω του Παραπόταμου για τη Λάρισα. Πολύ γνωστό ήταν ακόμη το μονοπάτι που οδηγούσε προς την Κρασιά ή μέσω της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος προς τον Πυργετό. Σήμερα το μονοπάτι προς την Κρασιά μετατράπηκε σε ασφαλτοστρωμένο αυτοκινητόδρομο. Χαρα-κτηριστικό ήταν ακόμη το μονοπάτι που οδηγούσε στον Σ. Σ. Ραψάνης από τη Μεγάλη Ράχη και τη Σμίξη. Διάρκεια διαδρομής δύο ώρες. Σήμερα μετατράπηκε σε αυτόκινητό-δρομο.

Ένα ακόμη μονοπάτι από το Ανήλιο και μέσω του ρέματος της Αγίας Παρασκευής οδηγεί προς το εξωκλήσι της Ανάληψης. Σε ορισμένα μάλιστα σημεία διατηρούνται ακόμη μικρά τμήματα λιθόστρωτου δρόμου. Το έτος 2008, μέσω του προγράμματος «Θησέας», με την ευθύνη του Δήμου Κάτω Ολύμπου, κατασκευάστηκε ένα μονοπάτι περιπάτου που συνδέει τη Σμίξη με τους Αγίους Θεοδώρους.

Το Αντάρτικο μονοπάτι, όπως καθιερώθηκε να λέγεται τα τελευταία χρόνια,⁴⁵ σηματο-δοτήθηκε πρόσφατα από κάποιον φυσιολατρικό σύλλογο. Η διαδρομή που ακολουθεί είναι φανταστική ως προς τη θέαση των Τεμπών από ψηλά, καθώς αρχίζει από τον Άγιο Παντελεήμονα των Τεμπών, ανηφορίζει την πλαγιά βορειοανατολικά προς τα Προσήλια της Ραψάνης και από εκεί, ακολουθώντας δύσβατα και επικίνδυνα μονοπάτια των κτηνοτρόφων, συνεχίζει ανατολικά για να καταλήξει από τη θέση Τζουμάκα στους Αγίους Αναργύρους και από εκεί στον Σ. Σ. Ραψάνης. Το μονοπάτι είναι προσβάσιμο, αλλά και επικίνδυνο σε ορισμένα σημεία.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΜΠΕΛΟΥ

Στεγάζεται στην οικία του Γούρα⁴⁶ στην επάνω συνοικία του χωριού. Το οίκημα ανα-παλαιώθηκε μέσω του προγράμματος LEADER PLUS με την ευθύνη του Δήμου Τεμπών. Στην ισόγεια αίθουσα παρουσιάζονται εκθέματα σχετικά με την καλλιέργεια του αμπελιού και την οινοποίηση, ενώ ο επάνω χώρος καλύπτεται με ανάλογο φωτο-γραφικό υλικό, καθώς και συλλογή σχετικά με την οινοπαραγωγή της Ραψάνης.

ΤΑ ΝΑΩΝΥΜΙΑ

Άγιος Αθανάσιος(1831). Τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα στην επάνω συνοικία. Το μεσαίο κλίτος καλύπτεται με κυλινδρική καμάρα, ενώ τα πλάγια κλίτη με θόλο. Στη νότια πλευρά υπάρχει υπόστεγο που καταλήγει σε παρεκκλήσι. Σύμφωνα με μία εν-θύμηση σε εκκλησιαστικό έντυπο, ο ναός κτίστηκε το έτος 1831. Από άλλες ενδείξεις, όμως, σε φορητές εικόνες ή σκεύη, φαίνεται ότι ο ναός ήταν παλαιότερος.⁴⁷ Από το

46. Η οικία Θωμά Γούρα στέγασε προπολεμικά (πριν το 1938) το δημοτικό σχολείο Ραψάνης. Από το σχολικό έτος 1938-39 άρχισε η λειτουργία του νεότευκτου κτιρίου, πάνω από την κεν-τρική πλατεία. (Η πληροφορία οφείλεται στον Ραψανιώτη Βασίλη Ηρακλέους).

47. «1831 Μαρτίου 6, όταν άρχισαν οι μαστόροι την εκκλησίαν τον Άγιον Αθανάσιον. εδώ

Κατάστιχο του Αγίου Αθανασίου 1778-1889 εξάλλου αποδεικνύεται ότι ο ναός ήταν παλαιότερος του 1778.⁴⁸

Ναός της Αναλήψεως, Ξωκλήσι ενός χώρου, βόρεια της Ραψάνης προς την Κρασιά στο ομώνυμο ύψωμα. Κτίσμα των αρχών του 20ού αιώνα.

Άγιοι Ανάργυροι. Μονόχωρος ναός πλησίον του Σ. Σ. Ραψάνης, με θέα τον Θερμαϊκό Κόλπο. Κτίστηκε πιθανόν στις αρχές του 20ού αιώνα.

Άγιοι Απόστολοι. Μονή των Παλαιοημερολογιτών πάνω από τον Σ. Σ. Ραψάνης, στη θέση *Τούμπανος*. Κτίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970.

Άγιος Γεώργιος. Μονόχωρος ναός αφιερωμένος στον εκ Ραψάνης άγιο, στη θέση της Επισκοπής που καταστράφηκε κατά την πυρπόληση της Ραψάνης το Μάρτιο του 1878. Αναγέρθηκε με τη συνδρομή των Ραψανιωτών και με πρωτοβουλία του ιερέα Βασιλείου Γογουρόπουλου το 1927.⁴⁹ Με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Κάτω Ολύμπου κηρύχθηκε η εορτή πανδημοτική και το μαρτύριό του εορτάζεται στις 5 Μαρτίου.

Άγιοι Θεόδωροι (1778).⁵⁰ Μονή στο δάσος της απέναντι πλαγιάς του χωριού. Το καθολικό είναι τρίκογχος σταυροειδής ναός με τυφλό τρούλο και ισοπλατή νάρθηκα. Ο κυρίως ναός φέρει βόρεια και νότια δύο πλάγιους χορούς. Σύμφωνα με τον καθηγητή της Αρχιτεκτονικής Ν. Νικονάνο το καθολικό της μονής κτίστηκε στη θέση παλαιότερου ναού. Αυτό προκύπτει από παλαιολογία και μεταβυζαντινά όστρακα, θραύσματα βυζαντινών στρωτήρων κεράμων, οπτόλιθους πάχους 0,08 μ., θραύσματα τοιχογραφιών και ένα βυζαντινό νόμισμα τα οποία βρέθηκαν το έτος 1970 κατά τις εργασίες επιχωμάτωσης της αυλής. Ακόμη στην Αγία Τράπεζα βρέθηκε θωράκιον,⁵¹ το οποίο, όμως, αγνοείται.

Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (1544). Ο παλαιότερος ναός της Ραψάνης στο νοτιοανατολικό άκρο του οικισμού, με αξιόλογες τοιχογραφίες.⁵²

Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. Νεότευκτο ναύδριο στην άνω συνοικία. Κτίστηκε με πρωτοβουλία του Συλλόγου Γυναικών Ραψάνης το 2009.

γράφω διά ενθύμησιν ήταν μάστοροι, πρώτος μάστορας το όνομά του Βασίλης και ήταν μάστοροι με παιδιά 35 ως ήταν ο Βασίλης περασός ΜΙΧΟΣ, Ο Γιάγκος και Θανάσης από Καρυά και τον καιρόν ήταν άλλος Ντιλικιώτης... ήταν συνδρομητής ο αγοραστός Σαρτζέλης ως Οικονόμος επίτροπος και ήταν κοτσαμπάσης ο γερομαργκάς Ταλείρης και άλλοι πολλοί επίτροποι». Βλ. Στέφανος Δαλαμπύρας, «Το μοναστήρι Άγιοι Θεόδωροι της Ραψάνης» (αρχιτεκτονική-ζωγραφική), *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 4 (1983) 65-79.

48. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 65-108, 3 (1982) 131-162.

49. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 160.

50. Η κτιτορική επιγραφή: «ΑΝΕΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ ΝΑΟΣ Ο ΕΠΟΝΟΜΑΤΙ/ ΤΩΝ ΝΑΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ ΤΥΡΩΝΟΣ ΚΕ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕ-ΡΩΤΑΤΟΥ ΚΕ ΣΟΦΟΛΟΠΩΤΑΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΛΑΤΑΜΩΝΟΣ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΕ ΗΓΟΥ-ΜΕΝΕΥΟΝΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ 1778 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ Ι». Βλ. Στέφανος Δαλαμπύρας, *ό. π.*, σ. 69.

51. *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, 27 (1972) Μέρος Β2, Χρονικά, Αθήναι 1977, 422-424.

52. «+ εστορίσθη ο θιος ναος του αγίου ιωάννου του ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ [εν έτ]ει ζνβ' (=1544) Μηνη ιουνίω εις τας κς (=26). Βλ. Στέφανος Δαλαμπύρας, *ό. π.*, σ.75.

Άγιος Κωνσταντίνος. Μικρός μονόχωρος ναός στον ομώνυμο οικισμό. Κτίστηκε, πιθανότατα, στις αρχές του 19ου αιώνα.

Αγία Μαρίνα. Παλαιός μονόχωρος ναός στο κάτω νεκροταφείο του οικισμού. Διαθέτει ελάχιστες εναπομείνουσες τοιχογραφίες (18ος-19ος αι.).

Άγιος Νεκτάριος. Νεότευκτο ναύδριο του 1976 στην κάτω συνοικία. Κτίστηκε με πρωτοβουλία της Πηνελόπης Βαρνάβα, κατοίκου Ραψάνης

Αγία Παρασκευή. Μονόχωρος ναός στο δρόμο προς την Κρασιά, κοντά στο ρέμα της θέσης *Ανήλιο*, όπου μέχρι και τους μεταπολεμικούς ακόμη χρόνους σωζόταν παλαιό γεφύρι. Σύμφωνα με το ημερολόγιο του Λεωνίδα Παπακώστα, κτίστηκε το έτος 1896.⁵³

Αγία Παρασκευή Τεμπών. Το εκκλησάκι, κτισμένο στο βαθούλωμα ενός βράχου, ανήκει στην περιοχή της Ραψάνης. Κτίστηκε πριν από την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής (1910), ανακατασκευάστηκε από τις υπηρεσίες των Σιδηροδρόμων και περιήλθε στη Μητρόπολη της Λάρισας το 1950.

Αγία Τριάδα. Μονόχωρος ναός στην είσοδο του οικισμού από τα νοτιοανατολικά.

Άγιος Τρύφων. Μονόχωρος ναός στο επάνω νεκροταφείο.

Ναός Ευαγγελίστριας. Εκκλησία των Παλαιοημερολογιτών στην άνω συνοικία. Κτίστηκε το 1945.⁵⁴

Ναός Κοίμησης Θεοτόκου (1858).⁵⁵ Τρίκλιτη, καμαρόστεγη βασιλική με τοξωτό υπόστεγο στη νότια πλευρά, στην κάτω συνοικία. Ο ναός υπέστη ζημιές από την πυρκαγιά του 1878. Τότε κάηκε και η περιφέρεια βιβλιοθήκη, που βρισκόταν κάτω ακριβώς από τον σημερινό ναό.

Μονή Γλυκοφιλούσης. Νεότευκτη γυναικεία μονή στη θέση *Μεγάλη Ράχη*.

Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (1868). Παλαιά γυναικεία μονή, στο δρόμο προς τον Πυργετό. Το καθολικό είναι σταυροειδής ναός με τρούλο και με δύο πλάγιους χορούς. Σήμερα διαθέτει 9 ευρύχωρα κελιά, αρχονταρίκι και βιβλιοθήκη με εκκλησιαστικά βιβλία.⁵⁶

53. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 168.

54. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 160.

55. «1787». Απλή χρονολογική ένδειξη στη φορητή εικόνα με τα εισόδια της Θεοτόκου.

«ΕΝ ΕΤΕΙ 1858 ΜΗΝΙ ΝΟΕΜΒΡΙΩ 17 ΟΥΤΟΣ Ο ΠΕΡΙΚΑΛΛΗΣ ΝΑΟΣ Ο ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΗΓΕΡΘΗ ΜΕΤΑ ΠΡΟΘΥΜΙΑΣ ΕΠΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΑΣ ΚΥΡΙΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΛΑΤΑΜΩΝΟΣ ΟΝΤΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΙΑ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΣΥΝΑΜΑ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ ΡΑΨΙΑΝΗΣ. ΣΥΝΕΔΡΑΜΟΝ Κ(ΑΙ) ΑΛΛΟΙ ΤΙΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΑΡΤΙΣΜΟΝ ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ Κ(ΑΙ) ΕΞΩ ΚΑΛ-ΛΩΠΙΣΜΟΝ ΤΟΥ. Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΜΑΡΙΑΜ ΕΙΘΕ ΜΑ ΜΕΣΙΤΕΥΣΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΕΚΑΣΤΩ ΝΑ ΒΡΑΡΕΦΣΗ». Βλ. Στέφανος Δαλαμπύρας, *ό. π.*, σ. 77.

56. «Ο ΠΕΡΙΚΑΛΛΗΣ ΟΥΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΑΕΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤ Μ Κ ΙΕΡΕΜΙΟΥ Β' ΕΠΙ-ΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΕΥΟΝΤΟΣ ΠΑΝΟΣ Κ ΓΡΗΓΟΡ ΚΑΠΟΥΡΝΟΤΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΗΣ ΕΥΦΗΜΙΑΣ ΜΠΙΓΔΙΑΝΗΣ ΦΙΛΟΤΙΜΩ ΔΑΠΑΝΗ ΠΑΜΦΙΛΑΡΕΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΤΩ ΑΩΞΗ ΚΑΤΑ ΜΑΡΤΙΟΝ. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 202. Η μονή, επομένως, είναι παλαιότερη. Ίσως να κτίστηκε το 1750. Βλ. ΔΡΥΑΣ, Μ.Κ.Ο, *Η πολιτιστική κληρονομιά του Δήμου*

Ναός του Τιμίου Σταυρού. Νεότευκτος ναός στον Σ. Σ. Ραψάνης .

Ο Επάνω Αϊ-Λιας, Ξωκλήσι στο ομώνυμο ύψωμα (υψ. 1000 μ.), βόρεια της Ραψάνης. Κατά τον Heuzey εδώ βρισκόταν το φρούριο Λαπαθούς.⁵⁷ Σήμερα σώζονται ακόμη τα ερείπια του τουρκικού διασυνοριακού σταθμού κατά το χρονικό διάστημα 1897-1912.

Ο Κάτω Αϊ-Λιας, Ξωκλήσι στο ομώνυμο ύψωμα, νότια της Ραψάνης. Δεν γνωρίζουμε τον χρόνο ανέγερσης του ναού. Κατά την επανάσταση του 1878, όμως, γίνεται μνεία της ύπαρξής του.⁵⁸

ΤΑ ΠΕΤΡΟΓΕΦΥΡΑ

Αγίας Παρασκευής. Γραφικό γεφύρι στο ρέμα της Αγίας Παρασκευής στο Ανήλιο. Σύμφωνα με το ημερολόγιο του Λεωνίδα Παπακώστα κατασκευάστηκε στις 22 Αυγούστου του 1896.⁵⁹ Το γεφύρι καλύφθηκε από τον νεοκατασκευασθέντα αυτοκινητόδρομο προς την Κρασιά..

Μαριγώς, τ'ς, κυριωνύμιο. Το γεφύρι συνδέει τη Ραψάνη με την απέναντι πλαγιά και οδηγεί προς τον Κάτω Αϊ-Λια.

Μαρόντα τ', κυριωνύμιο. Βρίσκεται δυτικά της Ραψάνης στον *Τρανό Λάκκο* με τόξο ύψους 5 μ. Κατασκευάστηκε το 1901 επί δημάρχου Ιω. Βλαχοστέργιου και συνδέει τη Ραψάνη με τους Γόννους.

Ντόβα, τ', κυριωνύμιο. Είναι το γεφύρι που συνδέει τη Ραψάνη με το δάσος των Αγίων Θεοδώρων. Θεωρείται από τα παλαιότερα πετρογέφυρα της Ραψάνης.

Πετρογέφυρο, το. Στρατηγικής σημασίας γέφυρα στην Περαταριά που συνέδεε τις δύο πλευρές του Πηνειού, μεταξύ του Πυργετού και του Ομολίου. Η λιθόκτιστη γέφυρα, αρχικού μήκους μεγαλύτερου των 200 μ., κτίστηκε το 1726 από τον Οσμάν Πασά, σύμφωνα με εντοχισμένη αραβική επιγραφή. Κατασκευαστικά στοιχεία, όμως, μας οδηγούν στη Φραγκοκρατία.⁶⁰

Σμίξ' στ'. Πετρογέφυρο στην περιοχή Σμίξης από όπου διέρχεται ο *Λάκκος Φα-*

Κάτω Ολύμπου, Λάρισα 2008, 44.

57. Στο οδοιπορικό, το οποίο δημοσίευσε ο Heuzey το 1860, κάνει λόγο εκτός του Λαπαθούνα και «για λόφο πάνω από τη Ραψάνη που οι κάτοικοι ονομάζουν Αι-Λιά». Τούτο σημαίνει ότι η ανέγερση του ναού τοποθετείται πριν από την ανωτέρω χρονολογία. Βλ. Léon Heuzey (μετ. Gino Polese), «Τα χωριά του θεσσαλικού Ολύμπου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 13 (1988) 52.

58. Κατά την επανάσταση του Ολύμπου του 1878, στην ευρύτερη περιοχή του Κάτω Αϊ-Λια, τα επαναστατικά σώματα του Ολύμπου με αρχηγούς τον Καρυώτη Γεώργιο Τζαχίλα και τον Ραψανιώτη Θεμιστοκλή Δομούζα έδωσαν την αποφασιστικής σημασίας μάχη με τα οθωμανικά στρατεύματα. Βλ. Μ. Δ. Σεϊζάνης, *Η πολιτική της Ελλάδος και η Επανάσταση του 1878*, εν Αθήναις 1878, 152-155· Θανάσης Δουμακής, «Νεότερα στοιχεία για την επανάσταση...», *ό. π.*, σ. 137-144.

59. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 188.

60. Δέσποινα Χατζή Βαλλιάνου, *Φύση 2000-Κ. Ολυμπος, Αν. Κίσαβος, Τέμπη, Δέλτα Πηνειού*, «Ιστορία», έκδ. ΔΡΥΑΣ, Λάρισα 2009, 54.

Εικ. 2. Μερική άποψη της Ραψάνης.

Εικ. 3. Μονότοξο γεφύρι στον δρόμο προς τους Γόννους.

σούλα, πριν καταλήξει στο Λάκκο Παρίση. Κατασκευάστηκε μετά το 1910, όταν συνδέθηκε οδικώς η Ραψάνη με τη νέα σιδηροδρομική γραμμή προς τη Λάρισα.

ΤΑ ΡΕΜΑΤΑ

Της Ανάληψης. Το ρέμα της Ανάληψης διέρχεται μέσα από χαράδρα ανάμεσα στο ύψωμα του Επάνω Αϊ-Λια και της Αναλήψεως του Σωτήρος.

Της Αγίας Παρασκευής. Είναι συνέχεια του ρέματος της Ανάληψης και καταλήγει στη Σμίξη.

Βαθιόλακκας ή Φαρδιόλακκας (βαθύς ή ο φαρδύς λάκκος). Ρέμα που αρχίζει κάτω από το Πέταλο⁶¹ (Μπηγημένη ράχη) και ενώνεται με το Ξηρόρεμα.

Βρομόβρουση. Αρχή ρέματος, στην είσοδο του οικισμού από τα νοτιοανατολικά. Παλαιά ήταν χώρος απόθεσης σκουπιδιών. Το ρέμα καταλήγει στον Λάκκο Φασούλα.

Της Γριάς.⁶² Ρέμα ανάμεσα στην *Καψάλα* και στη *Γελαδαριά* (περιοχής Πυργετού). Σ' αυτό καταλήγουν τα νερά της Σμίξης.

Διβιτζή⁶³ ή της Μεταμόρφωσης (του Σωτήρος). Καταλήγει στη Σμίξη.

Κοντολάκκι < κοντός, μικρός λάκκος. Ρέμα αμέσως μετά τη Χρούσου, νοτιοδυτικά του οικισμού, που καταλήγει στον Λάκκο Φασούλα.

Λάκκα τ' Μέσ' (η μέση λάκκα), από το λακκί, κατά το σχήμα: το μαντρι- η μάντρα. Περιοχή νοτιοδυτικά του οικισμού στον παλιό αμαξιτό δρόμο και αρχή ρέματος που καταλήγει στον Λάκκο Φασούλα.

Λάκκος τ' Παρίσ'. Αποτελεί συνέχεια του ρέματος της Αγίας Παρασκευής. Μέσω της Σμίξης καταλήγει στον Σ. Σ. Ραψάνης.

Μπουλοβάρι. Ρέμα που αρχίζει από τα *Καλύβια* και καταλήγει στον Σ. Σ. Ραψάνης.⁶⁴

Ξηρόρεμα.⁶⁵ ή Ξερόλακκας. Ρέμα κάτω από το Ασπρόχωμα που καταλήγει στον Τρανό Λάκκο.

Ρέμα Παλάκα. Αρχίζει από τα Ντβαρούλια και χύνεται στον Τρανό Λάκκο. Πλαϊνή. Ρέμα στη δυτική έξοδο του χωριού, όπου και η ομώνυμη βρύση. Το ρέμα καταλήγει στον Τρανό Λάκκο.

Σμίξ', η. Το σημείο όπου σμίγουν δύο ρυάκια. Θέση με πλατάνια στο 3ο χλμ. Σ. Σ. Ραψάνης-Ραψάνη. Στη θέση αυτή σμίγει ο Λάκκος Φασούλα με τα ρέματα της Αγίας Παρασκευής και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

61. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935.

62. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

63. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

64. Μπουλουβάρι ονομάζεται και η περιοχή 1-1.5 χλμ. βόρεια του Πυργετού. Βλ. Γιάννης Μπασλής, *Κρασιά Ολύμπου*, Εκδόσεις Έναστρον, 2013, 27. Η λέξη είναι αλβανικής προέλευσης και σημαίνει τοποθεσία που κατοικήθηκε παλαιότερα από πολυάνθρωπη ομάδα η οποία σήμερα δεν υπάρχει. Βλ. Léon Heusey (μετ. Gino Polese), «Τα χωριά του θεσσαλικού Ολύμπου στα 1860», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 13 (1988 β' έκδοση 2004) 82.

65. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

Στρούτση < στ' Ρούτσ', κυριωνύμιο. Ρέμα που διέρχεται από το ομώνυμο σπήλαιο και καταλήγει στη *Σμίξη*.

Τρανός Λάκκος, *Δέχεται τα νερά του Ξερόλακκα και του Φαρδιόλακκα τα οποία διοχετεύει στον Λάκκο τ' Φασούλα*.

Φασούλα Λάκκος, κυριωνύμιο. Αλλιώς λέγεται Αγιο-Θεοδωρίτικος,⁶⁶ νότια της Ραψά-νης, με νερό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ

Αποτελεί δωρεά της οικογένειας Ιωάννη και Λουκρητίας Οικονόμου. Κτίστηκε κάτω ακριβώς από την κεντρική πλατεία το έτος 1982. Πρόκειται για ηλεκτρικό ρολόι ύψους 10 μ. περίπου.

ΤΑ ΣΠΗΛΑΙΑ

Βρυσλιού ή Λιακ' Τρύπα,⁶⁷ κυριωνύμιο. Σπήλαιο, δυτικά του επάνω Αϊ-Λια. Την είσοδο του σπηλαίου φράσσει ογκόλιθος, ο οποίος και εμποδίζει την εξερεύνησή του. Πολλοί πιστεύουν ότι έχει μεγάλο βάθος.

Στρούτσ' ή Στρούτσ' Τρύπα. Σπήλαιο δυτικά του Αγίου Κωνταντίνου. Το σπήλαιο μελετήθηκε από τον σπηλαιολόγο Κώστα Ατακτίδη, καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπι-στημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος αποφάνθηκε ότι παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον.

ΣΤΑΝΕΣ

Η κτηνοτροφία υπήρξε κατά το παρελθόν μία από τις πιο παραγωγικές ασχολίες των κατοίκων. Σήμερα, παρά το γεγονός ότι αυτή σημείωσε σημαντική κάμψη, εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους τρεις κλάδους, στους οποίους στηρίζεται η τοπική οικονομία. Οι άλλοι δύο, όπως σημειώθηκε στην αρχή, είναι ο τουρισμός και η αμπελοκαλλιέργεια.

Οι στάνες (μαντριά) βρίσκονται διασκορπισμένες σε ολόκληρη την κτηματική περι-

66. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 159.

67. Βρυσλιού ή Λιακ' Τρύπα: 1) το *Βρυσλιού* < βρύση του Ηλιού, < Αϊ-Λιά από το ομώνυμο ξωκλήσι στην κορυφή του βουνού ή κατά τον Γ. Παρίση Βρύση Ηλίου. Στην ανωτέρω περιοχή υπήρχε παλαιά βρύση. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 42. 2) Το *Λιακ' Τρύπα* > η τρύπα, η σπηλιά του Λιάκου. Ο Λιάκος υπήρξε περιφημος κλεφταρματολός, υπαρχηγός του καπετάν Διαμαντή, ο οποίος έδρασε στην περιοχή του Ολύμπου προεπαναστατικά. Ο γιος του Μήτρος Λιακόπουλος πήρε μέρος στην επανάσταση του 1821 και σκοτώθηκε στην Αταλάντη το 1829. Βλ. Νικόλαος Κασσομούλης, *Ενθυμώματα στρατιωτικά της επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*, εισαγωγή και σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, Αθήναι 1942, Α', 16, 187. Ο Γ. Χρ. Παρίσης (*ό. π.*, σ. 97) διασώζει ένα δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στην αρπαγή της γυναίκας του καπετάν Λιάκου από τους Τουρ-καλβανούς και στην εν συνεχεία διάσωσή της από τον ίδιο.

φέρεια της Ραψάνης. Η κατασκευή τους ποικίλλει, καθώς οι πιο μόνιμες κατασκευές είναι από πέτρα, ενώ υπάρχουν και αυτές από ξύλα και τσίγκους.

Στη θέση Αγία Παρασκευή καταγράψαμε τις στάνες του Τάκη Κοκκινά και του Δημητρίου Βαλαή.

Στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο· του Στέλιου Σδούγκα.

Στα Καλύβια· του Κώστα Δουμακή, του Γιάννη Δουμακή, και του Γιώργου Στραβάκου.

Στη Γραμματικά· του Σωτήρη Γκαραγκούνη.

Στην Καψάλα· του Λευτέρη Δούρου και του Γιώργου Σακκά.

Στα Μπουνταλάτκα· του Γιώργου Κοντογιάννη.

Στον Ξερόλακκα· του Σιμογιάννη.

Στην Πηγή Σπετσιώτη των αδελφών Αργυρούλη και του Στέργιου Κατσιαμάκα.

Στα Προσήλια· του Μπλογκούρα, των αδελφών Σδούγκα, των αδελφών Ζιώγα και των αδελφών Φαρμάκα.

Στη Σμίξη· του Στέργιου Μπλογκούρα, και του Τάκη Μπάκαβου.

Στου Χατζηνικόλα· του Γιώργου Γκαραγκούνη.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ⁶⁸

Η Ραψάνη διαθέτει σήμερα δύο σχολικά κτίρια, τα οποία όμως δεν λειτουργούν. Το Γυμνάσιο και το Δημοτικό Σχολείο. Το Γυμνάσιο βρίσκεται βορειοδυτικά του οικισμού και στεγάζει σήμερα λαογραφικά εκθέματα. Λειτουργήσε αρχικά (1964) ως ιδιωτικό σχολείο με πρωτοβουλία του υποστρατήγου εν αποστρατεία Δημητρίου Ευθ. Κατσιούρα,⁶⁹ και άλλων Ραψανιωτών. Το υπάρχον οίκημα κτίστηκε από την Κοινό-

68. Στη Ραψάνη από τα μέσα του 18ου αιώνα λειτουργούσε, εκτός του σχολείου της κατώτερης βαθμίδας, και σχολείο του πρώτου κύκλου της δεύτερης βαθμίδας, η λεγόμενη Σχολή της Ραψάνης. Κατά την Εανάσταση του 1821 η Σχολή έπαψε να λειτουργεί. Με την επαναλειτουργία της όμως, ίσως μετά το 1833, η Σχολή πρέπει να συνέχισε ως Ελληνικό Σχολείο. Τούτο βέβαια προϋποθέτει την παράλληλη λειτουργία και ενός αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Η πληροφορία που μας δίνει ο ελληνοδιδάσκαλος Ιω. Αθ. Δουμακής στο *Ημερολόγιόν του*, ενισχύει την άποψη αυτή. Βλ. Βασίλης Παρίσης, «Η Σχολή της Ραψάνης (1750-1833)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 5 (1983) 81-85· πρβ. Θανάσης Δουμακής, «Ο ελληνοδιδάσκαλος Ιω. Αθ. Δουμακής (1878-1952)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 60 (2011) 193-220. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) ιδρύθηκε το Ελληνικό Σχολείο το 1882, το οποίο λειτουργήσε έως τη μεταρρύθμιση του 1929. Το σχολείο στεγαζόταν στην οικία του Χρυσόχου, κάτω ακριβώς από το ΚΑΠΗ. Βλ. Νίκος Ζδάνης, «Το Ελληνικό Σχολείο της Ραψάνης- Καταγωγή, κοινωνική προέλευση και επίδοση των μαθητών», *Σελίδες από την ιστορία της Ραψάνης, Πρακτικά Α΄ Ιστορικού Συνεδρίου*, Λάρισα 1997, 93-138. Ακόμη το Νοέμβριο του 1882, με απόφαση του υπουργού των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως συστάθηκαν στη Ραψάνη δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων (Υ. Α. 11945/5.11.1882, ΕτΚ, Φ.159/6.11.1882). Βλ. Ιουλία Κανδήλα, «Ραψανιώτες μαθητές και δάσκαλοι στη Μανιάρειο Σχολή Αμπελακιών», *Ιστορικά της Ραψάνης, Πρακτικά Β΄ Ιστορικού Συνεδρίου*, Λάρισα 2013, 59-72.

69. Ο υποστράτηγος Δημήτριος Ευθ. Κατσιούρας γεννήθηκε το 1888 στη Ραψάνη και πέθανε

τητα της Ραψάνης και με προσωπική εργασία των κατοίκων στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Το Δημοτικό Σχολείο βρίσκεται πάνω από την κεντρική πλατεία. Κτίστηκε στη θέση παλαιότερου κτιρίου. Σύμφωνα με τον Γ. Χ. Παρίση το σχολείο άρχισε να κτίζεται το έτος 1935 περίπου και στέγαζε 350 μαθητές. Στη διάρκεια του Εμφυλίου κάηκε (6 Μαΐου 1948), επισκευάστηκε το 1952,⁷⁰ λειτούργησε κανονικά έως το 1981, οπότε κάηκε για δεύτερη φορά και ανακατασκευάστηκε. Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1987 έγιναν τα εγκαίνια του νέου διδακτηρίου.⁷¹

ΟΙ ΝΕΡΟΜΥΛΟΙ

Τους νερόμυλους, οι οποίοι δε σώζονται παρά μόνο κάποια ερείπια, κινούσαν τα νερά δύο σημαντικών πηγών: του Ίσβορου και του Σπετσιώτη. Από τις ανωτέρω πηγές υδρεύεται σήμερα η Ραψάνη.

Α. Εντός του οικισμού

Οι δύο μύλοι πλησίον του Αγ. Αθανασίου: ο ένας ήταν ιδιοκτησίας Κοντογιάννη και ο έτερος του ναού.⁷²

Ο πετρελαιοκίνητος μύλος του Χριστάκη Ν. Βλαχοστέργιου (1918-2003) στην πλατεία της Ιτιάς. Κατασκευάστηκε μεταπολεμικά και λειτούργησε έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960.

Β. Εκτός του οικισμού

Του Δημ. Κουτσιούκη, του Επαμεινώνδα Κουτσιούκη, του Νικ. Στεργιούλα, του Θεμι-στοκλή Παζιάνα, βορειοανατολικά της Ραψάνης, στο δρόμο για τον Ίσβορο.

Πολυχρόνη Σπετσιώτη και Αποστόλη Μαρόντα δυτικά, κάτω από την πηγή Σπετσιώτη.⁷³

Κανούτη Μύλος. Στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, στα όρια Ραψάνης-Ιτέας. Της Μαριγώς, πλησίον του σωζόμενου πετρογέφυρου.

Σήμερα από όλους αυτούς σώζονται μόνο ερείπια.

ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Αβλακανί.⁷⁴ Άγνωστη περιοχή σήμερα. Ίσως είναι η θέση Βλακάνι.

Άγιος Γεώργιος. Θέση δυτικά της θέσης Γκορτσιά Μαρτίνο, πάνω από το ρέμα Στρούτση. (Λησμονημένο σήμερα τοπωνύμιο).

Άγιος Κωνσταντίνος, ο. Οικισμός στο 3^ο χιλ. από το Σ. Σταθμό προς τη Ραψάνη,

στην Αθήνα το 1983. Ως υπαξιωματικός του πυροβολικού πολέμησε στους βαλκανικούς πολέμους των ετών 1912-1913. Το 1916 προήχθη σε υπολοχαγό, μετατάχθηκε αμέσως στο Σώμα Μεταγωγών και εν συνεχεία πήρε μέρος στις επιχειρήσεις στη Μακεδονία κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Αποστρατεύτηκε το 1929. Το 1940 ανακλήθηκε στην ενεργό υπηρεσία, ενώ με τη λήξη του πολέμου αποστρατεύτηκε με το βαθμό του υποστρατήγου.

70. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 171.

71. Περιοδικό *Ραψάνη*, 5-6 (1988) 7.

72. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 73, 75, 76· 3 (1982) 134.

73. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 175.

74. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 31.

όπου και το ομώνυμο ξεκλήσι. Κτίσμα των αρχών του 20^{ου} αι. Η περιοχή κατοικείται τους θερινούς κυρίως μήνες από ολιγάριθμες οικογένειες.

Αλλουντρόπ'.⁷⁵ Τοποθεσία βόρεια της Ραψάνης πάνω από το νεκροταφείο του Αγίου Τρύφωνα.

Αλαταριά. 1) Θέση απόθεσης αλατιού για τα ζώα στο Ανήλιο. 2) Θέση στα Προσήλια κάτω από τα κτήματα του Γαγάρα.

Αμπελική. Ανοιχτό μέρος στο δάσος των Αγίων Θεοδώρων, παλιό μοναστηριακό αμπέλι.

Αμπολιασμένη. Περιοχή κάτω από το Ανήλιο.

Αναβρυνό < αναβρυνός < αναβρύνω Περιοχή με πηγή νερού, νότια της Ραψάνης, κάτω από το εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου. Αποτελεί την αρχή ρέματος που καταλήγει στον Λάκκο Φασούλα.

Ανεμόμυλος (400 μ.).⁷⁶ Δυτικά της θέσης Τσούκες στα Προσήλια ,κάτω από το Σελίο πιθανός τόπος ύπαρξης ανεμόμυλου. Σήμερα η περιοχή ανήκει στην Κοινότητα της Ιτέας.

Αναβρυνό Δομούζα. Κυριωνύμιο μιας πηγής νερού νότια της θέσης Κατράτσια. Ο Θεμιστοκλής Ν. Δομούζας υπήρξε αγωνιστής στην επανάσταση του 1878. Δολοφονήθηκε το 1881 στη Μπηγμένη Ράχη.⁷⁷

Αναβρυνό Καλύβια, στη θέση Καλύβια.

Ανήλιο. Περιοχή με εξάισια θέα, ανατολικά της Ραψάνης.

Αρλού, στου. Περιοχή ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λία.

Ασπρόη < Ασπρόγη (άσπρη γη). Περιοχή στα Κατράτσια, κοντά στη θέση Λαμπιόρη.

⁷⁸

Ασπρόχωμα. Περιοχή με άσπρα χώματα, ανάμεσα στη Μπηγμένη Ράχη και στο Σιποτό, στο δρόμο για την Καλλιπεύκη.

Αφέντ' Ράχη. Το τοπωνύμιο ταυτίζεται με τον Κέδρο.

Βαθιότρυπα (η βαθιά τρύπα, σπηλιά). Θέση στα Προσήλια, δυτικά της θέσης Τζουμάκα, κάτω από τον Αϊ-Λια. Η σπηλιά έχει αρκετό βάθος, όμως δεν έχει ακόμη εξερευνηθεί.

Βαθιόγρουνια (βαθιά λακκούβα). Νοτιοδυτικά της θέσης Γιαννιός.

Βαρκά, στα (πεδινό μέρος με λιμνάζοντα νερά). Στην περιοχή του Πυργετού, μετά τη θέση Μεριάς.

Τ' Βασίλαγα, κυριωνύμιο. Θέση κάτω από τη θέση Ταμπούρια, βόρεια του επάνω Αϊ-Λια.

Βησσαρίων, κυριωνύμιο.⁷⁹ Θέση βόρεια του Πάνω Αϊ-Λια, γνωστή σήμερα ως Ταμ-

75. Αλλουντρόπ'. Κατά τον Γ. Χ. Παρίση (ό. π., σ. 25) σημαίνει τον αλλότροπο, αυτόν με διαφορετικές συνήθειες.

76. Χάρτης της ΓΥΣ του 1969 και του 1986.

77. Για τον Θεμιστοκλή Δομούζα, βλ. Θανάσης Δουμακής, «Ο Θεμιστοκλής Δομούζας μέσα από δύο δημοτικά τραγούδια», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 59 (2011) 209-214

78. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», ό. π., 2 (1981) 99.

79. Λόγιος μοναχός από τη Ραψάνη, αδελφός του περίφημου μελωδού Αναστασίου, γεννήθηκε το 1735 ή το 1738 και πέθανε στις αρχές του 19ου αιώνα. Το κατά κόσμον όνομά του

πούρια.

Βλακάνι,⁸⁰ περιοχή κοντά στη Βρύση Βαρσάμη, πάνω από τα Καστιάνια.

Βούζ', φυτωνύμιο. Στα Τσαίρια, στα όρια Ραψάνης-Κρασιάς.

Βρακοζούνη Μαχαλά < τουρκ. mahalle (γειτονιά, συνοικία). Συνοικία νοτιοδυτικά του οικισμού.

Βρυσιλιού. Περιοχή δυτικά του Ξερόλακκα.⁸¹

Γαστέρνα < μεσν. στέρνα < κιστέρνα < λατιν. Cisterna. Θέση ανατολικά της Ραψάνης στην είσοδο του χωριού.

Γκαλίβινας, της Κυριωνύμιο μιας πηγής νερού στο Ασπρόχωμα.

Γκαντόλ'. Θέση στα Προσήλια, στο δρόμο προς την Ιτέα.

Γιαννιός, κυριωνύμιο. Τόπος εγκατάστασης φυματικών στο Σιποτό.

Γατσάτικο ή Γκοζάτικο,⁸² πιθανό κυριωνύμιο, από το οικογενειακό Γαζέτας. Κοντά στη θέση Σιλνάρια.⁸³

Γκαραγκάτσ' ή Καραγάτσ' < τουρ. καρά ογάτς (μαύρο δέντρο), η φτελιά. Φυτωνύμιο στα Προσήλια.

Γκατή ή Κατή < τουρ. kadi (ιεροδικαστής). Κυριωνύμιο ανατολικά της Κλλιπεύκης, όπου και η ομώνυμη βρύση.⁸⁴

Γκέκα, στ'. Κυριωνύμιο κάτω από τους βράχους της Αγίας Τριάδας και πάνω από τα Κατράτσια.

Γκόλιανη < γκόλιους < σλαβ. golu (γυμνός) Ύψωμα (1260 μ.), βόρεια της Ραψάνης, βορειοανατολικά του όρους Σοποτός.⁸⁵ Η κατάληξη -ιανη παραπέμπει στην ύπαρξη πιθανού ποιμενικού οικισμού.⁸⁶

Γκορτσιά Μαρτίν'. Γκορτσιά < αλβ. goritse (αχλαδιά). Κυριωνύμιο στην περιοχή του Αγ. Κωνσταντίνου, δυτικά των Αγίων Αναργύρων.

Γκογκούρα Τρόχαλο. Κυριωνύμιο πάνω από τον Μύλο Μαρόντα, δυτικά της Ραψάνης.⁸⁷

Γούρτα⁸⁸ ή Γκούρτα. Στα Προσήλια ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια.

Γραμματικά, πιθανό κυριωνύμιο. Περιοχή νοτιοανατολικά της Σμιξής προς το Σ. Σ. Ραψάνης.

Γοβδελάς Δ. Κυριωνύμιο⁸⁹ νότια της θέσης Τσολάκη. Οι κάτοικοι το ονομάζουν

ήταν Βασίλειος. Βλ. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 79-80.

80. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 93.

81. Περισσότερα για την περιοχή βλ. στη σημείωση 64.

82. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 151.

83. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935.

84. Κώστας Σπανός, «Το κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 151.

85. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935.

86. Κώστας Σπανός, «Ο χρόνος ίδρυσης...», *ό. π.*, σ. 5-8.

87. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935

88. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 145.

89. Ο Δ. Π. Γοβδελάς (1780-1831), καταγόταν από Ραψάνη. Η μητέρα του ήταν αδελφή του επισκόπου Πλαταμώνος και Λυκοστομίου Διονυσίου. Απέκτησε ανώτερη μόρφωση. Διετέλεσε διευθυντής της Ακαδημίας του Ιασίου. Βλ. Camariano - Cioran Ariadna (μετ. Gino Polese), «Ο

Πύργο.

Γοβδελάς Μ. Κυριωνύμιο⁹⁰ νότια της θέσης Πελεκουδί.

Δέση. Θέση βόρεια του Σιποτού στα Τσαΐρια.

Δέντρο Μπρούμα, κυριωνύμιο < μπρουμάς < αλβ. Bgumac (ασημένιο κόσμημα). Κυριω-νύμιο στο δρόμο προς Αγίους Θεοδώρους.

Δέντρο, φυτωνύμιο νοτιοανατολικά της Ραψάνης, από την ύπαρξη μιας βελανιδιάς.

Δεντρούλι. Ελληνικός μεθοριακός σταθμός βορειοδυτικά της Ραψάνης, στο δρόμο για την Καλλιπεύκη.

Εύζωνα. Θέση βόρεια της Γκόλιανης. Πρόκειται για το ελληνικό μεθοριακό φυλάκιο Εύζωνοι στη Γκόλιανη, πριν από τον πόλεμο του 1897.

Ζαφείρινα,⁹¹ κυριωνύμιο από το ανδρωνυμικό, κάτω από τον Φαρδιόλακκα.

Ζέρβα τ', κυριωνύμιο, ανατολικά του Σελιού.

Ηλιάζη. Περιοχή στα νότια υψώματα της Σμίξης.

Ίσβορος < βλαχ. isvour (νερομάνα) < σλαβ. isvori (πηγές). Περιοχή με πηγή νερού, την ονομαζόμενη Μάνα του νερού, βόρεια της Ραψάνης και νότια του Σιποτού.⁹²

Ίσιωμα. Ανοιχτό πλάτωμα στο βορειοανατολικό άκρο του οικισμού. Χώρος για τον τρανό χορό του Δεκαπενταύγουστου, προπολεμικά.

Κακόλακκας. Δασώδης περιοχή βόρεια της Δέσης, δυτικά από το Πελεκουδί. Περιοχή ξύλευσης.

Καγκιόλια, στα < καγκιόλι < τουρ. kangal (γύρισμα, στροφή). Περιοχή κάτω από τις Κύκλες.

Καλάμι. Εντός του οικισμού κάτω από τη βρύση Τσιούσιου.

Καλάμια. Φυτωνύμιο. Θέση με καλάμια νοτιοανατολικά του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου.

Καλτσιούν' του. Κυριωνύμιο δυτικά της Ραψάνης, πάνω από τη θέση Κάναλος.

Καλύβια· θέση μεταξύ της Σμίξης και του Σ. Σ. Ραψάνης.

Καναούλια. Κάτω από τον Κάναλο.

Κανέλα Τσικάρ, στ', κυριωνύμιο. Τσιουκάρι <τσιούκα (λόφος, κορυφή). Ανατολικά της Αγίας Τριάδας.

Καρίτζι⁹³ ή Καρίτσα. Ανατολικά της Σμίξης, στο δρόμο προς τον Πυργετό

Καραϊούλια < καραούλι (τόπος παρατήρησης αγροφυλάκων). Θέση βόρεια της θέσης Αναβρυκό.⁹⁴

Καρπούζα Ιωάννη Κήπος, κυριωνύμιο⁹⁵ στη θέση Μπάρα.

Καρασταύρου. Κυριωνύμιο νότια της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Ραψανιώτης Δημ. Π. Γοβδελάς δάσκαλος στην Ακαδημία του Ιασίου, 1808-1811 και 1816-1821», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 29 (1996) 115-128.

90. Πρόκειται για τον αδελφό του Δ. Π. Γοβδελά, τον Μιχαήλ Γοβδελά, ιατροφιλόσοφο.

91. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 2 (1981) 99.

92. Για το τοπωνύμιο Ίσβορος. βλ. παραπάνω τη σημείωση 6.

93. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο», *ό. π.*, 3 (1982) 145.

94. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο», *ό. π.*, 3 (1982) 159

95. Για την ανωτέρω θέση βλ. Τάκης Μπάραμπας, «Δύο προικοσύμφωνα Ραψανιωτών: ενός

Καλύβια. Περιοχή στον οικισμό του Αγίου Κωνσταντίνου. Η ονομασία δόθηκε από τις κτηνοτροφικές καλύβες στην περιοχή.

Κανάκη τσικάρ'. Κυριωνύμιο νότια της Τρανής Ράχης.

Καράβα, κυριωνύμιο. Κτηματική περιφέρεια δυτικά του Κάτω Αϊ-Λία. Παλαιά αμπελότοπος.

Κάρνα < κάρβουνα. Περιοχή βορειοδυτικά της Ραψάνης προς Γόννους, μετά το Σελιό.

Καστανιά, φυτωνύμιο. Μετά τα Ντβαρούλια, δυτικά της Ραψάνης.

Καστιάνια. Περιοχή νότια του οικισμού, στην πλαγιά απέναντι ακριβώς από τα Κατρά-τσια.

Κατίν' ή Κατούνα < μεσν. κατούνα (γωνιώδης περιοχή, πόρος, σκηνή, διαμονή, στρατό-πεδο, κυρίως το περιχαρακωμένο) < βλαχ, κατούνα (καλύβα σκεπασμένη με άχυρο), ρουμ. catum (χωριουδάκι), αλβ. catun(t)-I (περιοχή, πόλη, χωριό), σλαβ. ktumb (φρούριο, στρα-τόπεδο).⁹⁶ Η θέση κείται ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια, κοντά στους Αγίους Αναργύρους.⁹⁷

Κατράτσια. Νοτιοανατολικά της Ραψάνης, κάτω από την Αγία Τριάδα.

Καψάλα < καψαλνώ (καίω). Θέση μεταξύ Ραψάνης και Πυργετού. Η ονομασία δόθηκε από το ζεστό κλίμα της περιοχής.

Καραμπικίρη. Κυριωνύμιο στα Προσήλια κάτω από τη θέση Ασπρόη.

Κέδρος.⁹⁸ Φυτωνύμιο ενός υψώματος (υψ. 954 μ.) βορειοδυτικά της θέσης Σταλαματιά. Οι κάτοικοι το ονομάζουν Αφέντ' Ράχ' ή Τ' Αφέντα < του αφέντη.

Κεραμειδί (Κεραμίδι). Παλιός οικισμός ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λία που κατέληγε στα Καλύβια. Την πληροφορία διασώζει ο επίσκοπος Πλαταμώνος και Λυκοστομίου Αμβρόσιος Κασσάρας,⁹⁹ αλλά και η τοπική προφορική παράδοση.

Κιαρατάδες. Στο δρόμο προς Καλλιπεύκη μετά το αλώνι του Αϊ-Λία. Ο χώρος ονομαζόταν Πετρόσκαλα.¹⁰⁰

Κιούγκι: 1) Στο κτήμα του Γεωργίου Καρπούζα στον Ίσβορο. 2) Βρύση εντός του οικισμού.

Κούλα < τουρ. kule (πύργος). Στην έξοδο του χωριού από τα ανατολικά στο δρόμο προς το Ανήλιο. Πιθανή οχυρωματική θέση.

Κουμπαριά. Φυτωνύμιο < κουμαριά. Ύψωμα κάτω από το ξωκλήσι των Αγίων Αναργύρων.

Κιοχανάς, ο < κερχανάς, τουρκ. kerhane (εργαστήριο, βαφείο νημάτων). Περιοχή κάτω και ανατολικά του νεκροταφείου της Αγίας Μαρίνας, κάτω από τον Άγιο Νεκτάριο.

Κλαδερή. Περιοχή βόρεια ή ανατολικά του Σιποτού. Χώρος με πολλά κλαδιά (βλά-

γιατρού και ενός βουλευτή (1893)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 62 (2012), 288.

96. N. Beldiceanu-P. S. Nasturel (μετ. Αλ. Αγγελοπούλου), «Η Θεσσαλία στην περίοδο 1454.55-1506», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 19 (1991) 126.

97. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 189.

98. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

99. Αμβρόσιος Κασσάρας, *ό. π.*, σ. 37-38.

100. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 89.

σταση), κατάλληλος για βοσκή των ζώων.

Κόκκινο, στον.¹⁰¹ Νοτιοανατολικά του ναύδριου της Ανάληψης. Χώρος λήψης κόκκινου χώματος για την επάλειψη των ισογείων των κατοικιών.

Κόκκινος. Θέση κάτω από του Φάν' την Πέτρα.

Κοκκινό(γ)η. Θέση στα Προσήλια

Κορμοί ή Κόρμοι. Λησιμονημένο τοπωνύμιο σήμερα.¹⁰²

Κουνιάρικο. Πιθανός βοσκότοπος οθωμανών κτηνοτρόφων (Κονιάρων), ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια.

Κοτζιανιά ή Κότζινας ή Κοτζανά.¹⁰³ Περιοχή ανατολικά της Ανάληψης.

Κρανώτικο.¹⁰⁴ Περιοχή στο σύνορο Ραψάνης-Κρασιάς.

Κτενάτικα ή Χτενάτκα, κυριωνύμιο, δυτικά της Ραψάνης.

Κύκλες. Περιοχή νοτιοανατολικά της Ραψάνης, όπου ο παλιός αμαξιτός έκανε συνεχείς κύκλες (στροφές).

Κωτούλα, στου, κυριωνύμιο. Πιθανός τόπος εκτέλεσης του κλεφταρματολού Κωτούλα, μεταξύ Ραψάνης-Κρασιάς, ανατολικά της θέσης Πελεκούδι.¹⁰⁵

Λαγού Τσακάρ' < τσιουκάρι < τσιούκα (γήλοφος). Ζωωνύμιο στην περιοχή Καλύβια.

Λαμπίρη, στου. Κυριωνύμιο νότια της θέσης Δέντρο, νοτιοανατολικά του οικισμού.

Λαπαθούντας. Το φρούριο του Λαπαθούντα κατά τον Léon Heuzey βρισκόταν στον Πάνω Αϊ-Λια.¹⁰⁶ Αντίθετα ο Fr. Stälin εκφράζει την άποψη ότι ο Λαπαθούντας βρισκόταν στον δρόμο που ενώνει την Ιτέα με τον Κάτω Αϊ-Λια, όπου βρέθηκαν κάποια φτωχά μεσαιωνικά υπολείμματα.¹⁰⁷

Λιβαδάκι. Ανατολικά της Καλλιπεύκης.

Μάνα νερού. Στην περιοχή Ίσβορος. Από την πηγή αυτή υδρεύεται σήμερα η Ραψάνη, υποβοηθούμενη τους θερινούς, κυρίως, μήνες από την πηγή Σπετσιώτη.

Μετόχι. Πιθανό μετόχι της Μονής των Αγίων Θεοδώρων, στα Προσήλια.

Μέγα Ρέμα. Το ρέμα, νότια του οικισμού, γνωστό και ως Λάκκος Φασούλα.

Μεγάλη Ράχη. Μετά τα Κατράτσια προς τη Σμίξη.

Μλιες < Μηλιές. Φυτωνύμιο βόρεια του Πάνω Αϊ-Λια και ανατολικά του Σιποτού προς την Κρασιά.

Μουτσιάρες < βλαχ. mutsiara (βαλτότοπος) < σερβ. mocar (υγρασία). Περιοχή δυτικά του οικισμού, μετά την περιοχή Ρετζέπη.¹⁰⁸

Μουσιαλκό. Το μέρος που λασπώνει. Θέση με πηγαίο νερό κάτω από τη θέση Μπάρα.

Μπαίρι < τουρ. bayir (χέρσος τόπος). Μικρή πλατεία νοτιοδυτικά του χωριού

101. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 144,145.

102. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...» ό. π., 3, 144

103. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...», ό. π. 2 (1981) 73. Ο Γ. Χ. Παρίσης (ό. π., σ. 90) την αναφέρει ως Κουτσιανιά.

104. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 145.

105. Θανάσης Δουμακής, «Το αρματολίκι...», ό. π., σ. 35-38.

106. Léon Heuzey, ό. π., σ. 52.

107. Fr. Stälin (μετ. Τόλης Αλεξόπουλος), «Η Περαία», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 6 (1984) 24.

108. Στη Ραψάνη, η περιοχή που έχει πηγές νερού λέγεται και Μουσιαλκό.

προς την Αγία Μαρίνα.

Μπαϊρ' Ντόβα. Στο δάσος των Αγίων Θεοδώρων, κοντά στη Βρύση Ντόβα.

Μπαλογιάννη Ράχη. Περιοχή πάνω από το Σ. Σταθμό προς τη Ραψάνη, στον Τούμπανο.

Μπάμπαλη. Κυριωνύμιο στην Αγία Παρασκευή κάτω από τη Στάνη Βαλαή.

Μπάμπαλη Πηγή. Θέση μετά το γεφύρι της Σμίξης προς τη Ραψάνη δεξιά και κάτω από τον αυτοκινητόδρομο, απέναντι από την Καψάλα.

Μπάρα < σλαβ. bara (υγρότοπος). Περιοχή νοτιοανατολικά της Ραψάνης, στην νότια είσοδο του οικισμού, στον παλαιό αμαξιτό δρόμο.¹⁰⁹

Μπάρες. Δυτικά της θέσης Ψάλτα, στο ρέμα.

Μπαροξή. Κυριωνύμιο κάτω από την Αγία Τριάδα.

Μπατζιό < βλαχ. bazzio (τυροκομείο). Πιθανό τυροκομείο δυτικά του Κάτω Αϊ-Λια, νοτιοανατολικά του Σελιού.¹¹⁰ Αναφέρεται και η ονομασία Κάτω Μπατζιό, νότια προς την Ιτέα.

Μπηγμένη Ράχη ή Μπηγμένη Πέτρα. Η ονομασία προήλθε από πέτρα μπηγμένη στο έδαφος, που χρησίμευε παλαιότερα ως ορόσημο.¹¹¹ Έτσι ονομάζεται η νότια πλαγιά του υψώματος Πέταλο (υψ. 1.000 μ.), βορειοδυτικά της θέσης Ασπρόχωμα, τόπος εκτέλεσης του ραψανιώτη αγωνιστή Θεμιστοκλή Δομούζα το 1881.¹¹²

Μπουκουβάλα Κήπος. Κυριωνύμιο αναφερόμενο το 1893,¹¹³ στην περιοχή Μπάρα.

Μπούνου Πλάτανος < βλαχ. μπούνος, λατ. bopus (καλός).¹¹⁴ Λησμονημένο σήμερα τοπωνύμιο. Ίσως πρόκειται για τη θέση Μπουμ' τον Λάκκο, μετά την Καψάλα προς την περιοχή Πυργετού.

Μπουνταλάτικα. Θέση κάτω από τη Ντραγασιά.

Οβορός ή Νοβορός (στον Οβορό< Νοβορό< Νοβορός). Ήταν το μέρος που έκλειναν κυκλικά το κοπάδι, νοτιοανατολικά του οικισμού, στο 3ο χλμ. Σ. Σταθμού Ραψάνης-Ραψάνη, στα Καλύβια.

Νούτσια, στ'. Θέση κάτω από την Κοκκινόη στα Προσήλια.

Νταϊλιάν' < τουρ. daylan (μεγαλόσωμη και όμορφη γυναίκα)'. Θέση νοτιοανατολικά του ναύδριου της Αγίας Παρασκευής προς τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

Ντβαρούλια, στα. Θέση μετά τα Μπουνταλάτικα, στα ανατολικά.

Ντουμάν' < τουρ. duman (πυκνός καπνός). Θέση ανάμεσα στις περιοχές Τ' Αφέντα και Τσολάκη,

Ντουρούτ' στον. Κυριωνύμιο στο δρόμο προς την Καλλιπεύκη.

Ντραγασιά, η' το παρατηρητήριο του δραγάτη (αγροφύλακα). Περιοχή μετά τα Κτενάτικα.

109. Ο παλαιός αμαξιτός χωματόδρομος μήκους 10 χλμ., κατασκευάστηκε το 1910, όταν επεκτάθηκε η σιδηροδρομική γραμμή από τη Λάρισα μέχρι τον Σ.Σ. Ραψάνης.

110. Σε χάρτη της ΓΥΣ του 1986 αναγράφεται ως Δ. Γοβδελάς.

111. Γ. Χ. Παρίσης, *ό. π.*, σ. 42.

112. Για τον Θεμιστοκλή Δομούζα, βλ. παραπάνω τη σημείωση 26.

113. Τάκης Μάρμπας, «Δύο προικοσύμφωνα Ραψανιωτών: ενός γιατρού και ενός βουλευτή (1893)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 62 (2012) 288.

114. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 145.

Ξόμαλο.¹¹⁵ Λησμενημένο τοπωνύμιο σήμερα.

Οξιά. Δασώδης έκταση από οξιές, βόρεια του Σοποτού. Από την περιοχή αυτή προ-
μηθεύονταν οι κάτοικοι τα παλαιότερα χρόνια την καύσιμη ξυλεία.

Παζάρ'(ι), στο Πτουρκ. Pazar (Ανδριώτης, σ.258). Η κεντρική πλατεία της Ραψάνης,
όπου κάθε Σάββατο λάβαινε χώρα μικρή αγορά, αγροτικών, κυρίως, προϊόντων.

Παλιάμπελη.¹¹⁶ Απροσδιόριστη περιοχή.

Παλιουριά. Περιοχή δυτικά του κάτω κάτω Αϊ-Λια.

Παπαντωνάτικα. Κυριωνύμιο δυτικά της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Παράγκα. Θέση κάτω από τη βρύση Χρούσου. Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε ως
αστυνομικός σταθμός.

Πάτζολο ή Παντζόλο.¹¹⁷ Στα όρια Ραψάνης - Καλλιπεύκης, μετά το Σιποτό.

Πατζιούρ' βρύση¹¹⁸ (Πατζιούρ' πατσιούρ <πατσιά < πατημασιά). Η δεξιά όχθη του-
Πηνειού κοντά στο Σ. Σταθμό Ραψάνης.

Πάτωμα. Θέση βόρεια της περιοχής Σελιό προς τους Γόννους.¹¹⁹

Πελεκούδι < πελεκώ. Τόπος ξύλευσης, βόρεια της θέσης Τσαίρι, στα όρια Κρασιάς
και Καλλιπεύκης.

Πέρα Μπάντα. Η πλαγιά απέναντι της Ραψάνης, παλαιά αμπελότοπος.

Περαταριά. Παλαιά ονομασία του σημερινού Σ. Σ. Ραψάνης. Ονομάστηκε από τη
δυνατότητα που είχε ο διαβάτης να περάσει στην απέναντι όχθη του Πηνειού. Προ-
πολεμικά χρησιμοποιούσαν το καράβι, μία αυτοσχέδια βάρκα, που κινούνταν με τη
βοήθεια συρματόσχοινο.

Πέταλο (υψ. 1235 μ.). Περιοχή στα όρια Ραψάνης-Καλλιπεύκης, δυτικά του Ασπρο-
χώμα-τος. Σε χάρτη της ΓΥΣ του 1986 το Πέταλο συμπίπτει με την Μπηγμένη ράχη.¹²⁰

Πέτρα. Θέση πάνω ακριβώς από την Αγία Παρασκευή Τεμπών.¹²¹

Πετρένιο. Περιοχή στον απέναντι λόφο του χωριού, ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια,
χώρος όπου βρισκόταν παλαιά ένα πέτρινο αλώνι.

Πετρόσκαλα, αλλιώς στους Κιαρατάδες.¹²²

Πλαϊνή. Είσοδος στη Ραψάνη από τα δυτικά, όπου και η ομώνυμη βρύση.

Πλάκα. Δυτικά του Προφήτη Ηλία, τόπος εξόρυξης πέτρας.

Πλάτανο, στον. Φυτωνύμιο νοτιοανατολικά του οικισμού, κοντά στη θέση
Μπάρα.

Πλάτανος Στιούπ'. Στην περιοχή Τσολάκη.

Πλατανούλι. Φυτωνύμιο κοντά στο Πετρένιο.

115. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», ό. π., 2 (1981) 78.

116. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 150

117. Fr. Stälin, ό. π., σ. 24. Ακόμη διαβάζουμε στον Μ. Καραγάτση: «Μεσημέρι του Αλωνάρη
ξαπλώθηκα κάτω από τα λάτια του Παντζόλου κι άκουσα το δάσος να μιλάει στην παιδική
ψυχή μου». Βλ. Μ. Καραγάτση, «Ελληνική Επαρχία: Θεσσαλία», *Η Καθημερινή*, 1-19.5.1938.

118. Κώστας Σπανός, «Το κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 151

119. Χάρτης της ΓΥΣ του 1986

120. Σε Χάρτη της ΓΥΣ του 1986 το Πέταλο συμπίπτει με την Μπηγμένη ράχη.

121. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935.

122. Γεώργιος Παρίσης, ό. π. σ. 89.

Πλατεία Ιτιάς. Η δεύτερη πλατεία της Ραψάνης, στο δρόμο για τον Άγιο Αθανάσιο.

Πλον, στον < πη(λ)ός.¹²³ Λησμονημένο τοπωνύμιο σήμερα.

Πουρί < πωρί. Περιοχή μετά το Μύλο Μαρόντα προς τους Γόννους. Πιθανός χώρος εξόρυξης πωρόλιθου (ελαφρόπετρας).

Πουρνάρι, φυτωνύμιο: 1) Ανάμεσα στα Καγκιόλια και στη Μεγάλη Ράχη. 2) Βόρεια της θέσης στ' Τούμπα τ' Τσάτσαρη.

Πούτσαρη, στ'. Κυριωνύμιο πάνω από τον Ίσβορο.

Πράγκαλα, στα. Στη θέση Κτενάτικα, ¹²⁴ περιοχή με πωρόλιθους (ελαφρόπετρα).

Προσήλια. Πλαγιά νότια του Κάτω Αϊ-Λια, πάνω από την Κοιλάδα των Τεμπών.

Πύργος (269 μ.): 1) Στην αριστερή όχθη του Πηνειού, δυτικά των Αγίων Αναργύρων.¹²⁵ 2) Κορυφή δυτικά του Κάτω Αϊ-Λια, πάνω από τη θέση Καράβα.

Ράχ'(η), στ'. Δυτικά του οικισμού.

Ρετζέπ', στου. Κυριωνύμιο δυτικά του οικισμού και πλησίον του Μύλου Σπετσιώτη, όπου υπήρχε παλαιά βρύση.

Σακοράφα. Κυριωνύμιο πάνω από το Ασπρόχωμα.

Σβαρνάτικο, το. Ανατολικά από τη θέση Αφέντ' τ' Ράχ'.

Στρούτσ', στ'. Περιοχή ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια, όπου και το ομώνυμο σπήλαιο.

Σαδούκα Κήπος. Κυριωνύμιο¹²⁶ στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη, νοτιοανατολικά του οικισμού.

Σελιό < σέλωμα (αυχένας ενός βουνού), ή < σέλια (νεροφαγιές) < τουρ. sel (χειμάρος, πλημμύρα). Ύψωμα (708 μ.)¹²⁷ στα όρια Ραψάνης-Γόννων.

Σβαρνάτικο. Κυριωνύμιο κάτω από τα Φέντα.

Σημαντρόξυλο. Θέση νότια της Γκόλιανης.

Σιλνάρια < αρχ. σωλήν > ελνσ. ωληνάριον > σωλανάρι > σιουλνάρ. Περιοχή νοτιοδυτικά της Σμίζης.

Σουγλόπετρες. Θέση πάνω από το Ασπρόχωμα.

Σουρή. Κυριωνύμιο μιας βρυσούλας πάνω από το Μετόχι.

Σπετσιώτη Πηγή. Κυριωνύμιο κάτω από το Ασπρόχωμα.¹²⁸

Σταλαματιά < Σταλαγματιά.¹²⁹ Ρέμα και πηγή νερού δυτικά της θέσης Κτενάτικα. Το ρέμα καταλήγει στον Τρανό Λάκκο.

Στενό. Ανατολικά της θέσης Στον Κόκκινο.

123. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 145.

124. Τάκης Μάρμπας, *ό. π.*, σ. 288.

125. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

126. Για το επώνυμο Σαδούκας βλ. Θανάσης Δουμακής, «Το Φιλεκπαιδευτικό Ίδρυμα Βασιλείου Λουκά Σαδούκα», *Ιστορικά της Ραψάνης, Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου...*, 99-102.

127. Χάρτης της ΓΥΣ, 1986.

128. Από την πηγή Σπετσιώτη υδρεύεται σήμερα η κάτω συνοικία της Ραψάνης.

129. «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 145

Σιποτό ή Σοποτός¹³⁰ < σλαβ. sorotb (πηγή, μουρμούρισμα τρεχούμενου νερού).¹³¹ Το όρος Σοποτός (1236 μ.) υψώνεται νότια του όρους Μεταμόρφωση (1590 μ.) και του υψίπεδου Λιβαδάκι. Στη νοτιοανατολική πλαγιά του Σοποτού κείται η Ραψάνη. Σήμερα η κορυφή του όρους ονομάζεται Τρανή Ράχη,¹³² ενώ με το όνομα Σιποτός εννοείται η νότια πλαγιά.

Σκούρτη.¹³³ Λησμονημένο τοπωνύμιο σήμερα.

Σταθμός. Κτίσμα κάτω από τη Φαν' την Πέτρα. Χώρος παρατήρησης και ελέγχου από τις δυνάμεις Χωροφυλακής προπολεμικά.

Σταυροδρόμι. Πάνω τους Αγίους Θεοδώρους προς τον Προφήτη Ηλία.

Σταυρός. Θέση νοτιοδυτικά της Ραψάνης στο δρόμο προς τους Αγίους Θεοδώρους.

Στενό. Ανατολικά του Κόκκινου.

Στ' Τούμπα τ' Τσάτσαρ'. Κυριωνύμιο ανατολικά της θέσης Τσολάκη.

Ταμπούρια < τουρκ. tabur (τάγμα στρατού, προμαχώνας). Θέση, βόρεια του Πάνω Αϊ-Λια. Παλαιές οχυρώσεις. Ονομάζονται αλλιώς και Λιακ' ταμπούρια.¹³⁴

Τέλη το Καραούλι.¹³⁵ Σήμερα η περιοχή είναι γνωστή ως Γκέλα το Καραούλι. Παρατηρητήριο αγροφυλάκων.

Τζιατζιά Τρόχαλο ή Μέγας Βράχος.¹³⁶ Κυριωνύμιο ενός βράχου στα όρια Ραψάνης-Κρασιάς, που κατά την παράδοση χρησίμευε ως παρατηρητήριο του λήσταρχου Μήτσιου Τζιατζιά από την Κρασιά.¹³⁷ Από το σημείο αυτό αρχίζει το ρέμα Διβιτζή.

Τζιαφίλια την Γκαριά¹³⁸ < καρυά (καρδιά). Λησμονημένο κυριωνύμιο.

Τζιομάκα ή Τσουμάκα¹³⁹ < tsoamak (ρόπαλο). Κυριωνύμιο. Πιθανό χάνι πάνω από την Αγία Παρασκευή, ανατολικά της Βαθιότρυπας.

Τούμπανος < τύμπανο (εξογκωμένο μέρος). Μικρό ύψωμα πάνω από το Σ. Σ. Ραψάνης.

Τουρτούρια < τουρτούρα (τρυγώνα). Θέση στα προσήλια, ανατολικά του Κάτω Αϊ-Λια.

130. Χάρτης της ΓΥΣ, 1935.

131. Φαίδων Κοκουλέζ, ό. π., σ. 524.

132. Σε στρατιωτικό χάρτη, ωστόσο, η κορυφή αυτή ονομάζεται Ιωνάς Σπερμιώτης (βλ. ΓΥΣ 1969 και 1986). Πρόκειται μάλλον για τον δάσκαλο της Σχολής Ραψάνης Ιωνά Κοντό από το Λιβάδι της Ελασσόνας, που έγινε ιερομόναχος στη Μονή του Σπαρμιού, γι' αυτό και πήρε την επωνυμία Σπαρμιώτης. Δίδαξε σε διάφορα σχολεία της περιοχής και στη Ραψάνη το έτος 1790. βλ. Διονύσιος Βαλαής, «Οι δάσκαλοι των σχολείων της Ραψάνης...», ό. π., σ. 29.

133. Κώστας Σπανός, «Το κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 145.

134. Για τον Λιάκο, βλ. παραπάνω τη σημείωση 67.

135. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 145.

136. Χάρτης της ΓΥΣ του 1969 και 1986.

137. Για τον Τζιατζιά, βλ. Γιάννης Μπασλής, *Μήτσιος Τζιατζιάς. Ο αριστοκράτης ληστής (1889-1930)*, Αθήνα 2010.

138. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», ό. π., 3 (1982) 145.

139. Χάρτης της ΓΥΣ του 1986.

Τριχάλα. Θέση στον Άγιο Αθανάσιο. ¹⁴⁰

Τροχαλιά. Βόρεια της θέσης Μηλιές, δυτικά της Γκόλιανης.¹⁴¹

Τρόχαλο. Θέση βόρεια της Αγίας Τριάδας προς την Κρασιά.¹⁴² Πρόκειται μάλλον για του Τζιατζιά το Βράχο.

Τρόχαλο Γκογκούρα. Κυριωνύμιο βορειοδυτικά της θέσης Σπετσιώτη.

Τσάγκαρ'. Ύψωμα στο Ασπρόχωμα.

Τσαίρι < τουρκ. *çayır* (λιβάδι). Περιοχή βόρεια της Ραψάνης προς την Καλλιπεύκη. Εκτός από το ραψανιώτικο Τσαίρι έχουμε το αντίστοιχο προς την Καλλιπεύκη και έτερο προς την Κρασιά. Στην ίδια περιοχή έχουμε ακόμη τις θέσεις: Γαλατά Τσαίρι και Λαμνί Τσαίρι. Το Λαμνί από το λαμνίον, υποκ. του λάμνα < λατ. *lamna*.

Τσανάκα. Κυριωνύμιο δυτικά του Πάνω Αϊ-Λια, πάνω από το Ξηρόρρεμα.

Τσιούκα < αλβαν. *tsuka* (εξόγκωμα'). Θέση στο βορειοανατολικό άκρο του οικισμού.

Τσολάκη. Κυριωνύμιο στο δρόμο προς τους Γόννους, μετά το Πουρί.

Τσιούκες ή Τσουκές.¹⁴³ Βόρεια της θέσης Βαθιότρυπα, κοντά στον κάτω Αϊ-Λια.

Φάν' τ' Πέτρα. Κυριωνύμιο ενός βράχου δυτικά του οικισμού, κάτω από Πάνω Αϊ-Λια.

Φαρδύ αυλάκι, το ή Σουρβάλα < σλαβ. *suvala* 'έλος'.¹⁴⁴ Πάνω ακριβώς από το πέτρινο αλώνι στο Ανήλιο διέρχονταν το Φαρδύ αυλάκι, που διοχέτευε νερό στη Ραψάνη για το πότισμα των κήπων. Ονομαζόταν αλλιώς μυλαύλακος < αυλάκι του μύλου. Το νερό προέρχονταν από τη Μάνα νερού στον Ίσβορο.

Φτέρη, φυτωνύμιο. Περιοχή στο Σ. Σ. Ραψάνης, κατά μήκος του Πηνειού

Φιλουριά. Φυτωνύμιο, το πίσω μέρος της Τρανής Ράχης προς την Καλλιπεύκη.

Χατζήνας Ελιές. Κυριωνύμιο, στο μονοπάτι προς τον Σ. Σ. Ραψάνης.

Χαντόλια ,¹⁴⁵ Βορειοανατολικά της Γκόλιανης.

Χατζηνικόλα. Κυριωνύμιο ανατολικά του ναυδρίου της Ανάληψης.¹⁴⁶

Χαντάκια < μεσ. χανδάκιν < αραβ. *khandag*, Βαθιές ρωγμές βράχων νοτιοανατολικά της Ραψάνης.

Χασάν Μπέη. Κυριωνύμιο στα Ταίρια.

Χάρακας. Η Δέσποινα Χατζή-Βαλλιάνου, βασιζόμενη στην άποψη του Leake (III.397-8.418), πιστεύει ότι ο Χάρακας βρισκόταν στην αριστερή πλευρά του Πηνειού, στο λόφο του Κάτω Αϊ-Λια, απέναντι ακριβώς από τον ενεπίγραφο βράχο του Λογγίνου στην Όσσα. Η ίδια, σε πρόσφατη, έρευνα στην περιοχή των Τεμπών-Ραψάνης, εντόπισε στην κορυφή του λόφου Αϊ-Λια ίχνη αρχαίων τοίχων και κεραμική ελληνιστικής- ρωμαϊκής εποχής. Αν συνδυαστούν όλα αυτά με την ύπαρξη στη θέση αυτή ενός μεγάλου βράχου (Χάρακα) ενισχύεται η ανωτέρω άποψη.¹⁴⁷ Αντίθετα ο Fr. Stälin

140. Κώστας Σπανός, «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 150

141. Χάρτης της ΓΥΣ του 1986.

142. Κώστας Σπανός «Το Κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 151.

143. Χάρτης της ΓΥΣ του 1986.

144. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης, *ό. π.*, σ. 469.

145. Χάρτης της ΓΥΣ του 1935.

146. Κώστας Σπανός, «Το κατάστιχο...», *ό. π.*, 3 (1982) 144.

147. Δέσποινα Χατζή Βαλλιάνου, *Φύση 2000...* *ό. π.*, σ. 38-39.

πιστεύει ότι ο Χάρακας βρισκόταν στο Παντζόλο (Πάντζολο σήμερα) ή στη διασταύρωση των δρόμων Καλλιπεύκης-Ραψάνης και Καλλιπεύκης- Κρασιάς.¹⁴⁸

Χελιδονά βρυσούλι. Βορειοανατολικά του ναυδρίου της Ανάλιψης.
Ψάλτα. Κυριωνύμιο κοντά στο Ασπρόχωμα.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Ν. Π. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό Λεξικό της Νεοελληνικής*, τρίτη έκδοση, Θεσσαλονίκη 1988.

Γιάννης Μπασλής, *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ολύμπου, τ. Α΄. Το ιδιωματικό λεξιλόγιο, Ερμηνευτικό-Ετυμολογικό Λεξικό*, Αθήνα 2010.

Χαράλαμπος Συμεωνίδης, *Ετυμολογικό Λεξικό οικωνυμίων, τ. Β΄, Λευκωσία-Θεσσαλονίκη* 2010.

148. Fr. Stälin, (Μετ. Τόλης Αλεξόπουλος), ό. π. σ.24.